

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та природокористування
Кафедра українознавства

06-10-40

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до навчальних занять і самостійної роботи
з дисципліни «Історія України»

для слухачів підготовчих курсів до зовнішнього незалежного оцінювання
підготовчого відділення НУВГП

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Рекомендовано
методичною комісією підготовчого відділення
при науково-методичній раді НУВГП
Протокол № 1
від 16 грудня 2019 р.

Методичні рекомендації до навчальних занять і самостійної роботи з дисципліни «Історія України» для слухачів підготовчих курсів до зовнішнього незалежного оцінювання відділення довузівської підготовки та профільного навчання НУВГП [Електронне видання] / Крупка О. В., Гуменюк С. М. – Рівне : НУВГП, 2019. – 36 с.

Укладачі: Крупка О. В., кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства НУВГП,
Гуменюк С. М., кандидат філософських наук, доцент кафедри українознавства НУВГП.

Рецензент: Клинова-Дацюк Г. Д., кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства НУВГП.

Відповідальний за випуск: Малевич Л. Д., кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри українознавства НУВГП.

Завідувач підготовчого відділення

Веретин Л. С.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Знання історії України належать до найважливіших знань людини і громадянина, що визначають їх сутність та характерні риси. Вони є засобом і матеріалом формування і становлення особистості людини, сфери її переконань, світогляду, життєвих принципів та установок; впливають на розуміння своєї індивідуальності, ставлення до навколишнього світу та суспільства, визначають поведінку та погляди на сьогодення, проектують уявлення про майбутнє.

Мета навчальної дисципліни «Історія України» полягає у тому, щоби дати ґрунтовні знання з історії України відповідно до чинних навчальних програм та допомогти слухачам підготуватися до зовнішнього незалежного тестування. Ознайомити із сукупністю подій, явищ, процесів вітчизняної історії, встановити загальні закономірності, особливості історії України у контексті регіонального та світового історичного розвитку. Навчити користуватися історичним фактичним матеріалом для аналізу та розуміння провідних історичних подій, явищ, процесів української історії. Виробити сталий історичний світогляд, базований на міцному фактологічному фундаменті та критичному науковому мисленні.

Робочу програму з історії України розроблено на основі Державного стандарту базової та повної загальної освіти, програм для загальноосвітніх навчальних закладів з дисциплін «Історія України» та Програми зовнішнього незалежного оцінювання з історії України, затвердженої Міністерством освіти і науки України (наказ № 696 від 26.06.2018 р.).

Програма зовнішнього незалежного оцінювання з історії України розроблена з урахуванням основних складових історичної свідомості, мети, змісту та результатів навчально-пізнавальної діяльності, які закладені в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти та чинній навчальній програмі з історії України для закладів загальної середньої освіти. Вона охоплює шкільний курс історії України від найдавніших часів до сьогодення.

Програма передбачає перевірку рівня сформованості в учнів насамперед історичної компетентності. Тож основними **завданнями** курсу є набуття історичної компетентності, до елементів якої належать:

хронологічна компетентність - уміння орієнтуватися в історичному часі, встановлювати близькі та далекі причино-наслідкові зв'язки, розглядати суспільні явища в конкретно-історичних умовах, виявляти зміни і тяглість життя суспільства;

просторова компетентність - уміння орієнтуватися в історичному просторі та знаходити взаємозалежності в розвитку суспільства, господарства, культури і природного довкілля;

інформаційна компетентність - уміння працювати з джерелами історичної інформації, інтерпретувати зміст джерел, визначати їх надійність, виявляти і критично аналізувати розбіжності в позиціях авторів джерел;

логічна компетентність - уміння визначати і застосовувати теоретичні поняття для аналізу й пояснення історичних подій та явищ, ставити запитання та шукати відповіді, розуміти множинність трактувань минулого та зіставляти різні його інтерпретації;

аксіологічна компетентність - уміння формулювати оцінку історичних подій та історичних постатей, суголосну до цінностей та уявлень відповідного часу чи відповідної групи людей, осмислювати зв'язки між історією і сучасним життям.

Вивчивши курс слухачі повинні **знати**:

застосовувати та пояснювати на прикладах історичні поняття і терміни;

розпізнавати історичні події, явища і закономірності, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між ними;

показувати на карті місця основних історичних подій, розгортання провідних історичних процесів; встановлювати хронологічну послідовність подій;

визначати причини, суть та наслідки основних подій, явищ і процесів;

характеризувати особистість, аналізувати та визначати наслідки діяльності провідних історичних діячів;

визначати передумови й історичне значення основних історичних і культурних явищ та процесів;

порівнювати особливості міського та сільського типів життя у різні історичні періоди, визначати суспільну роль різних верств населення, станових груп і класів;

описувати повсякденне життя різних верств населення історичних періодів;

висловлювати ставлення до історичних діячів доби, судження про доленосні події доби;

характеризувати на прикладах стан розвитку господарства і торгівлі періоду;

характеризувати культурні досягнення доби;

розпізнавати та стисло описувати найвідоміші пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва.

Після закінчення курсу слухачі повинні вміти:

називати історичні дати, хронологічні межі, періоди найважливіших подій і процесів, поняття, місця подій, обставини, учасників, результати подій, пам'ятки культури;
визначати хронологічні межі соціально-економічних і політичних подій, їх послідовність та синхронність, встановлювати відповідність між явищами, процесами, подіями та періодами, епохами;
локалізувати історико-географічні об'єкти та історичні факти (події, явища, процеси) на карті;
описувати хід, зовнішні ознаки подій, пам'ятки культури різних епох;
характеризувати (визначати істотні характерні риси, складові, етапи, віхи) подій, явищ і процесів минулого, діяльність видатних історичних постатей;
встановлювати відповідність між одиночними фактами і типовими загальними явищами, групувати (класифікувати) факти за вказаною ознакою;
розпізнавати найвидатніші культурні пам'ятки, описувати їх, визначати архітектурно-стильові та мистецько-стильові відмінності пам'яток різних періодів історії України, розкривати їхнє значення в українській культурній спадщині;
визначати найважливіші зміни, що відбувалися в житті людства, значення найважливіших подій в історії України;
встановлювати причини та наслідки подій і явищ, оцінювати їх значення;
давати визначення історичних понять й термінів, пояснювати їх і доречно вживати;
працювати з історичними документами різного змісту, а саме: встановлювати відповідність між змістом фрагмента документа та певною епохою, аналізувати зміст фрагмента історичного документа та пояснювати основні ідеї, які він висвітлює.

«Методичні вказівки до навчальних занять і самостійної роботи з «Історія України» містять докладний зміст програми навчальної дисципліни. До програми додається перелік основних історичних дат, найголовніші історичні поняття та терміни до кожної теми, реєстр провідних історичних діячів відповідних епох. Також слухачі можуть використати для самостійної підготовки списки рекомендованої літератури та посилання на корисні інформаційні ресурси (підручники, посібники, атласи, інформаційні ресурси, онлайн-курси для підготовки до ДПА та ЗНО з історії України, тести ЗНО онлайн з історії України). У «Методичних вказівках» навчальний матеріал згруповано за темами.

Основною складовою методичного посібника є словник історичних понять і термінів, укладений за Програмою зовнішнього незалежного оцінювання з історії України. Розуміння змісту історичних понять і термінів, вміння використати цю інформацію для виконання практичних навчальних вправ є важливою частиною знань, умінь і навичок учнів, абітурієнтів та інших осіб, які готуються до складання ЗНО.

Словник історичних понять і термінів розташований за хронологічним принципом і додається до кожної з 32 тем навчальної дисципліни. Хронологічний і термінологічний словники навчального посібника допоможуть слухачам підготовчих курсів поглибити базові фактологічні знання з історії України, посилити історико-хронологічну, історико-термінологічну та логічну компетенції, вдосконалити аналітично-синтетичні навички критичного мислення, що є необхідною умовою успішного розв'язання тестових завдань.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Вступ до історії України

Історія України як наука. Періодизація історії України. Джерела з історії України: речові, усні, писемні, візуальні.

Поняття та терміни: «історія», «історія України», «хронологія», «історичне джерело», «археологія», «цивілізація».

Історія – (греч. *historia* – розповідь про минуле, про пізнане), процес розвитку природи і суспільства; комплекс суспільних, гуманітарних і інших наук (історична наука), що вивчають минуле людства у всій його конкретності і різноманітті. Досліджує факти, події і процеси на базі історичних джерел.

Історія України – наука, що вивчає процес розвитку українського народу (а також історію його предків, інших племен і народів на нашій території) на основних землях поселення від найдавніших часів до сучасності.

Хронологія – 1) перелік історичних подій, розташованих у хронологічній (часовій, календарній)

послідовності 2) допоміжна історична дисципліна, що вивчає різноманітні системи літочислення, допомагає встановлювати точні дати історичних подій і джерел.

Історичні джерела (історичне джерело) – сукупність різноманітних об'єктів, які відображають історичний процес і створюють можливість вивчати минуле людського суспільства; усе, що було створено в процесі людської діяльності й збереглося до наших часів.

Археологія (від грецьк. "архатос" – стародавній, "логос" — слово) – наука, яка вивчає історію людського суспільства на основі вивчення пам'яток кам'яного, мідного (бронзового), залізного і почасти пізніших віків. До пам'яток, що називаються археологічними, належать: стоянки, поселення, поховання, різні типи знарядь праці, зброї, посуду, прикрас, предмети побуту, мистецтва.

Цивілізація – будь-яка форма існування живих істот, наділених розумом: історичні типи культур, локалізованих у часі та просторі; рівень суспільного розвитку і матеріальної культури, досягнутий даним суспільством.

Тема 2. Стародавня історія України

Поява та розселення людей на території України. Поширення землеробства й скотарства на землях України. Кочовики за раннього залізного віку. Заснування античних міст-колоній у Північному Причорномор'ї та Криму. Перші писемні згадки про давніх слов'ян (венедів, антів, склавинів). Велике розселення слов'ян.

Дати:

IV - середина III тис. до н.е. – розселення племен трипільської культури на території України;

VIII- VI ст. до н. е. – Велика грецька колонізація;

V - VII ст. – Велике розселення слов'ян.

Поняття та терміни: «археологічна культура», «палеоліт», «мезоліт», «неоліт», «неолітична революція», «привласнювальне господарство», «відтворювальне (продуктивне) господарство», «енеоліт», «бронзовий вік», «ранній залізний вік», «колонізація», «кочовик», «курган».

Археологічна культура – велика група археологічних пам'яток, що датуються однією історичною добою, мають спільні ознаки та розташовані на певній території.

Палеоліт – давній кам'яний вік, перша, найдавніша доба в історії людства, коли первісна людина виготовляла знаряддя праці з каменю. Датується від виникнення людини до 10 тис. років тому.

Мезоліт – епоха кам'яної доби, що була перехідною між палеолітом і неолітом. За мезоліту поширюються лук, стріли, плоскі гарпуни з рогу благородного оленя.

Неоліт – новий кам'яний вік, заключний період кам'яної доби. У цілому неоліт датується періодом від VI до II тис. до н.е., хоча у деяких районах – на Близькому та Середньому Сході, в Індії та Китаї – неоліт тривав лише до початку IV тис. до н.е.

Енеоліт – мідно-кам'яний вік. Період в історії людства, коли було освоєно перший метал – мідь.

Неолітична революція – якісні зміни в історії людства, що відбулися в добу енеоліту. В їх основі був перехід від *привласнювального* (збиральництво, полювання) до *відтворювального* (землеробство, скотарство) господарства.

Бронзовий вік – період в історії людства, під час якого при виготовленні знарядь праці стали використовувати бронзу – перший штучний метал, отриманий шляхом додавання до міді олова.

Ранній залізний вік – період історії людства, характерною ознакою якого біло поширення зброї та знарядь праці, виготовлених із заліза.

Колонізація – заселення та господарське освоєння вільних територій або захоплення певної країни й насильницьке перетворення її на колонію.

Кочовик – представник людської цивілізації, в основі якої лежить спосіб життя, пов'язаний із переселенням, зміною місця проживання.

Курган – різновид давнього поховання у вигляді високого земляного, рідше кам'яного, насипу. На території України поховання курганного типу характерні для населення бронзового віку, кіммерійців, скіфів, сарматів та степових народів Північного Причорномор'я X – XIII ст.

Тема 3. Русь-Україна (Київська держава)

Розселення східнослов'янських племінних союзів. Утворення Київської Русі. Внутрішньо- та зовнішньополітична діяльність князів: Олега, Ігоря, Ольги, Святослава. Князювання Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Запровадження християнства як державної релігії. Спорудження Софійського собору.

Правління Ярославичів. Боротьба за київський стіл між Ярославичами. Князювання Володимира Мономаха та його сина Мстислава в Києві. Об'єднання Галицького та Волинського князівств. Князювання Данила Романовича. Монгольська навала на південно-західні землі Русі. Галицько-Волинська держава за нащадків Данила Романовича.

Розвиток суспільно-політичного та господарського життя Київської Русі. Розвиток культури та освіти Київської Русі. Поширення писемності.

Дати:

860 р. – похід Аскольда на Константинополь;

882 р. – об'єднання північних та південних руських земель Олегом;

907, 911, 941, 944 рр. – походи князів на Константинополь;

988 р. – запровадження християнства як державної релігії;

1019 – 1054 рр. – князювання Ярослава Мудрого в Києві;

1036 р. – розгром печенігів князем Ярославом Мудрим;

1056 – 1057 рр. – створення Остромирового Євангелія;

1097 р. – Любецький з'їзд (снем) князів;

1113 р. – укладення першої редакції «Повісті минулих літ»;

1187 р. – перша згадка назви «Україна» в писемних джерелах, створення «Слова о полку Ігоревім».

Персоналії: Аскольд, Олег, Ігор, Ольга, Святослав, Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Ізяслав, Святослав і Всеволод Ярославичі, Володимир Мономах, Мстислав Володимирович, Ярослав Осмомисл, літописець Нестор, митрополит Іларіон, іконописець Алімпій, Антоній і Феодосій Печерські.

Поняття та терміни: «племінний союз», «князь», «язичництво», «полюддя», «християнство», «вотчинне землеволодіння», «умовне володіння», «шлюбна дипломатія», «бояри», «віче», «смерди», «закуп», «ізгой», «рядович», «холоп», «роздробленість», «ікона», «билина», «літопис», «мозаїка», «фреска», «книжкова мініатюра».

Племінний союз – об'єднання кількох племен, яке мало ознаки найдавнішої державної організації.

Князь – голова держави князівства або окремого політичного об'єднання в багатьох слов'янських народів.

Бояри – представники панівного стану в Київській державі, які разом із князівською привілейованою верхівкою здійснювали управління державою.

Полюддя – система стягування данини в Київській державі X – XIII ст. Об'їзд князем та його дружиною власних володінь та підлеглих племен із метою збирання данини.

Бояри – представники привілейованого стану в Київській державі, які посідали друге після князів, панівне становище в суспільстві та в управлінні державою.

Віче – народні збори в давніх слов'ян і в Київській Державі, на яких розв'язувалися важливі громадські та державні справи.

Вотчина (вотчине землеволодіння) – одна з форм феодальної власності часів Київської держави, яку власник мав право передати у спадщину, продати, обміняти, поділити тощо. Термін походить від слова «отчина» – батькова власність.

Умовне володіння – політико-економічна система отримання та використання земельної власності, притаманна феодальному ладу у період Середніх віків. Суть полягала в отриманні тимчасового права на землю нижчим феодалом (васалом) за умови виконання військової служби на користь великого феодала (сеньйора, князя, короля). Також феодали, як єдині власники землі, надавали землю в умовне володіння і селянам. За право володіти земельним наділом селяни працювали на феодала, віддаючи йому частину своїх доходів. Характерне для феодальних суспільних відносин, провідними ознаками яких була васальна залежність у середовищі панівної верхівки та позаекономічний визиск феодально залежних селян. На українських землях у регіональних формах існувало у період середньовічної Київської держави, Великого князівства Литовського, Речі Посполитої.

Шлюбна дипломатія – встановлення дипломатичних зв'язків засобом укладання шлюбів між монаршими (князівськими, королівськими) родами. В Україні як засіб налагодження зовнішньополітичних зв'язків була започаткована київськими князями Володимиром Святославовичем та Ярославом Володимировичем у X – XI ст.

Роздробленість (феодальна роздробленість) – період розвитку феодального ладу, поділ середньовічної держави на окремі володіння, які прагнули здійснювати самостійну політику. Наслідок розвитку феодальних відносин. Характерні ознаки: послаблення центральної влади (великого князя, короля), поділ на десятки земель і князівств, зростання самостійності удільних (феодальних, вотчинних) князівських родів. На українських землях була притаманна середньовічній Київській державі в XII – XIII ст. У цей період існували Київське, Чернігівське, Переяславське, Волинське та Галицьке князівства, які поділялися на менші удільні володіння.

Смерди – переважна більшість селянства Київської держави у IX – XIII ст.; особисто вільні селяни, які мали власне господарство, земельні наділи, виплачували данину державі й виконували на її користь повинності.

Закупи – категорія залежних селян у Київській державі XI – XIII ст.; тимчасово залежні селяни, які через різні обставини втратили власне господарство та змушені були працювати на власника землі за купу (грошову позичку).

Рядович – категорія залежного населення Давньої Русі; селяни, які укладали із землевласником договір (ряд) про найм і відповідно до нього працювали в його господарстві.

Изгої – особи, які з певних причин випали зі своїх соціальних груп населення Київської держави й втратили з ними зв'язок; були особисто вільними, їхнє життя охоронялося високими штрафами.

Холоп – залежні люди у Давній Русі, які знаходилися в повній залежності від свого господаря.

Літописання, літопис – хронологічно-послідовний запис історичних подій, зроблений їх сучасником. Найдавнішим руським літописним зводом є «Повість временних літ», який склав у Києві у другому десятиріччі XII ст. Нестор. В Україні традиція літописання проіснувала до XVIII ст.

Ікона – у церквах так званої апостольської традиції (насамперед, православні та католицькі) — зображення Ісуса Христа, Діви Марії, священних персонажів старозавітної та новозавітної історії (патріархів, царів, апостолів, пророків), християнських святих і сюжетів, які пов'язані з їхніми діями.

Билини – народні епічні пісні періоду Київської Русі. Перші записи билин датовані початком XVII ст.

Мініатюри – ілюстрації до рукописних книг. Композиції цих ілюстрацій були гармонійними, пози і рухи персонажів легкі, невимушені, старанно вимальовувався орнамент.

Мозаїка – сюжетні чи орнаментні композиції, зроблені з природного кольорового каменю, смальти, керамічної плитки. Мозаїка, а також фрески відносяться до монументального живопису.

Фреска (від італ. "fresco" – свіжий, сирий) – художнє зображення, що зроблене водяними фарбами на вогкій штукатурці.

Християнство (від грец. Christos – Месія, Спаситель, Помазаник) – одна з трьох світових релігій (поряд з буддизмом та ісламом), яка виникла в середині I ст. н.е. у східній частині Римської імперії як ідеологія протесту проти соціального і національного гноблення і надії на порятунок ("спасіння") від нього, що покладалась на прихід Месії (з давньоєвр. "Машіах" – Спаситель). Головне в християнстві – вчення про Боголюдину Ісуса Христа Сина Божого, який був посланий Богом-Отцем на землю для прийняття страждань і смерті задля спокутування людей від прабатьківського гріха (непослуху, порушення Божої заповіді Адамом і Євою стосовно заборони їсти плоди з Дерева Пізнання). Після смерті Христос воскрес і вознісся на небо, відкривши тим самим можливість воскресіння всіх людей, які рівні перед Богом, незалежно від національності, статі, соціального положення. В майбутньому відбудеться друге пришестя Христа для суду над всіма людьми (живими і мертвими, що воскреснуть).

Язичництво – система первісних дохристиянських релігійних вірувань, поглядів і обрядів. У східних слов'ян набуло форми обожнення сил природи, тварин та рослин, а також людиноподібних істот: русалок, берегинь і т. п.

Тема 4. Королівство Руське (Галицько-Волинська держава). Монгольська навала

Об'єднання Галицького та Волинського князівств. Князювання Данила Романовича. Монгольська навала на південно-західні землі Русі. Галицько-Волинська держава за нащадків Данила Романовича.

Розвиток суспільно-політичного та господарського життя Галицько-Волинської держави. Розвиток культури та освіти Галицько-Волинської держави.

Дати:

1199 р. – утворення Галицько-Волинської держави;

1223 р. – битва біля р. Калка;

1238 – 1264 рр. – правління Данила Романовича;

1240 р. – захоплення Києва монголами;

1245 р. – битва біля Ярославля; поїздка Данила Романовича в Золоту Орду;

1253 р. – коронування Данила Романовича.

Персоналії: Роман Мстиславович, Данило Романович (король Данило), Лев Данилович, Юрій I Львович, Юрій II Болеслав.

Поняття та терміни: «ярлик», «баскак».

Ярлик – грамоти ханів Золотої Орди, що надавали право на управління окремими державами чи областями, підлеглими Орді. Наданням ярлика хани затверджували руських князів у їхніх удільних володіннях.

Баскак – намісник хана Золотої Орди у підвладних країнах у другій половині XI – на початку XII ст. На українських землях з'явився після монгольського завоювання Києва у 1240 р. Мав у підпорядкуванні значні військові сили, проводив облік населення і збирав данину.

Тема 5. Руські удільні князівства у складі іноземних держав у другій половині XIV - першій половині XVI ст. Кримське ханство

Боротьба Польщі, Угорщини та Литви за Галицько-Волинську спадщину. Входження українських земель до складу Литовської держави. Кревська унія. Остаточна ліквідація Київського та Волинського удільних князівств. Утворення Кримського ханства. Перехід кримських ханів у васальну залежність від Туреччини. Виникнення українського козацтва. Соціально-економічне життя. Розвиток культури та освіти.

Дати:

1362 р. – битва на річці Сині Води;

1385 р. – укладення Кревської унії;

1449 р. – утворення Кримського ханства;

1471 р. – ліквідація Київського князівства;

1478 р. – визнання Кримським ханством васальної залежності від Османської імперії;

1489 р. – перша згадка про українських козаків у писемних джерелах;

1514 р. – битва під Оршею.

Персоналії: Ольгерд, Вітовт, Свидригайло, Хаджі-Герей, Костянтин Іванович Острозький, Юрій Дрогобич.

Поняття та терміни: «шляхтич», «магдебурзьке право», «магістрат», «цехи», «Дике Поле», «козак».

Шляхта (шляхтич) – привілейований панівний стан у Польщі, Литві, Україні та Білорусі, що в XIV – XVIII ст. входили до складу Великого князівства або Речі Посполитої.

Магдебурзьке право – норми середньовічного права Європи, за яким міста звільнялися від управління й суду великих землевласників (приватні міста) або підпорядкування центральній адміністрації (державні міста) і створював органи місцевого самоврядування. Виникло в XIII ст. в німецькому місті Магдебурзі.

Магістрат – орган місцевого самоврядування в містах із магдебурзьким правом, що здійснював адміністративно-судові функції та складався з двох колегій (лави і ради), члени яких обиралися довічно.

Цехи – об'єднання ремісників однієї спеціальності у середньовічних містах Європи.

Дике поле – широка смуга між Кримським ханством і Литовським князівством (з 1569 р. – Річчю Посполитою), на яку не поширювалася нічия влада. За словами одного з кримських ханів, висловленими в листі до великого князя литовського (початок XVI ст.): «То земля не моя і не твоя, лишень Божова». А земля ця буяла від розкошів рослинного світу і багатства світу тваринного.

Шляхта – світські дрібні та середні феодалы у країнах Центральної Європи у Середні віки (Польща, Литва, Україна та ін.).

Козацтво (козак) – стан українського суспільства, який сформувався у XV – XVI ст. Спершу слово «козак» уживалося стосовно вільних людей, які населяли південноукраїнські степи. Внаслідок Національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст. козацтво стало привілейованим станом.

Тема 6. Українські землі у складі Речі Посполитої в другій половині XVI ст.

Люблінська унія та її вплив на українські землі. Зміни у соціальній структурі українського суспільства. Виникнення Запорозької Січі. Повстання 90-х років XVII ст. Братський рух. Реформаційний та контрреформаційний рухи в Україні. Утворення Української греко-католицької церкви. Розвиток культури й освіти.

Дати:

1556 – 1561 р. – створення Пересопницького Євангелія;

1556 р. – заснування князем Д. Вишневецьким на о. Мала Хортиця першої Січі;

1569 р. – Люблінський сейм (Люблінська унія). Утворення Речі Посполитої;

1586 р. – утворення першої братської (слов'яно-греко-латинської) школи у Львові;

1596 р. – Берестейська церковна унія. Утворення Української греко-католицької церкви (УГКЦ).

Персоналії: Василь-Костянтин Острозький, Дмитро Вишневецький, Криштоф Косинський, Северин (Семерій) Наливайко, Герасим Смотрицький, Мелетій Смотрицький, Іпатій Потій, Іван Федорович (Федоров).

Поняття та терміни: «воєводство», «низове козацтво», «реєстрове козацтво», «городове козацтво», «Запорозька Січ», «старшина», «кошовий отаман», «гетьман», «клейноди», «Українська греко-католицька церква», «братство», «полемічна література».

Воєводство – адміністративна територіальна одиниця в Литві і Польщі в XV – XVIII ст., яку очолював воєвода. На українських землях у складі Речі Посполитої існували Белзьке, Берестейське, Брацлавське, Волинське, Київське, Підляське, Подільське і Руське воєводства.

Низове козацтво – частина українських козаків, яка перебувала на Дніпровському Низі, на землях Запорозької Січі.

Запорозька Січ – організація українського козацтва, що сформувалася в першій половині XVI ст. за Дніпровськими порогами.

Реєстрові козаки – частина українського козацтва, що перебувала на військовій службі у влади Речі Посполитої у другій половині XVI – XVII ст.

Городове козацтво – частина українських козаків, яка проживала на волостях або городах – землях, що перебували під владою місцевої адміністрації Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. У період Гетьманщини – назва козацького стану, до якого належали особи, вписані до козацьких списків (компутів).

Кошовий отаман – представник козацької старшини, якому належала вища військово-адміністративна та судова влада на Запорозькій Січі. Обирали на Військовій раді. У воєнний час виступав верховним командувачем. Відав військовим скарбом. Ухвалював судові вироки.

Гетьман – у Польщі, Литві, Чехії XV – XVIII ст. так називали головних командувачів військ.

Козацький гетьман – керівник українського козацтва, з 1648 р. – глава Української держави – Гетьманщини, який здійснював законодавчу, виконавчу та судову владу. Належав до козацької старшини. Обирали на козацьких (військових) радах.

Старшина (козацька старшина) – військовий та адміністративно-політичний керівний склад Запорозької Січі, реєстрового козацтва, Гетьманщини та Слобідської України. Старшину обирали на козацьких (військових) радах. До складу Генеральної старшини Гетьманщини входили: гетьман, генеральний писар, двоє генеральних суддів, двоє генеральних осавулів, генеральний обозний, генеральний підскарбій, генеральний хорунжий, генеральний бунчужний.

Козацькі клейноди – спеціальні військові знаки, регалії та атрибути Війська Запорозького. До клейнодів українського козацтва належали прапор (корогва), печатка, булава, бунчук, литаври, пірнач тощо.

Українська греко-католицька церква – назва української церкви, яка виникла внаслідок проголошеного в 1596 р. на церковному соборі в Бересті об'єднання католицької та православної церков.

Братства – національно – релігійні та громадсько – культурні організації в Україні, які почали виникати в кінці XVI ст., відстоювали права українського народу, ставали на захист його віри, насаджували освіту. Виникли в XVI ст. Створюючись при православних церквах, Б. виконували не лише релігійні, а й політичні, економічні, культурно-просвітницькі та інші функції. Ідеологія братського руху близька до ідеології західноєвропейської Реформації. Б. брали активну участь у боротьбі українського народу проти національно-релігійного і соціального гніту з боку польської шляхти і католицької церкви, прагнули перетворити православну церкву в знаряддя зміцнення своїх соціально-політичних позицій в суспільстві. У XVIII ст. суспільно-політична діяльність Б. стала занепадати.

Полемічна література – церковно-теологічна і публіцистична література XVI – XVII ст. в Україні та Білорусі, яка спрямовувалася проти спроб інших конфесій поширити свій вплив на православне населення. Була важливою зброєю у боротьбі за соціальне і національне визволення народу, яскравим явищем української культури.

Тема 7. Українські землі у складі Речі Посполитої в першій половині XVII ст.

Зміни в соціально-економічному житті. Розвиток міст. Вплив Берестейської унії на розвиток церковного життя в Україні. Відновлення церковної православної ієрархії 1620 р. Розвиток культури та освіти. Морські походи козаків. Участь українського козацтва у Хотинській війні. Козацькі повстання 1620 – 1630-х рр.

Дати:

1618 р. – похід козаків під проводом гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного на Москву;

1621 р. – Хотинська війна;

1625 р. – Куруківська угода;

1632 р. – «Пункти для заспокоєння руського народу», утворення Київської колегії;

1637 – 1638 рр. – повстання під проводом Павла Павлюка, Якова Острянина, Дмитра Гуні.

Персоналії: Петро Конашевич-Сагайдачний, Тарас Федорович, Іван Сулима, Петро Могила, Йов Борецький.

Поняття та терміни: «фільварок», «кріпак», «панщина», «Золотий спокій».

Фільварок – хутір, маєток, велике шляхетське господарство, орієнтоване на ринок. Багатопрофільне господарство, в якому вся земля належала панові та який базувався на праці селян, що відробляли тяглову службу або панщину.

Кріпак – залежний від феодала-землевласника селянин. Кріпосне право включало прикріплення селян до землі, право феодала на працю і майно селянина (панщина), позбавлення селянина права розпоряджатися нерухомим майном, спадщиною, захищати свої інтереси в суді. В Україні закріпачення селян оформилося впродовж XV – першої половини XVI ст. Ліквідація кріпосної залежності селян на українських землях відбулася у XIX ст. (1848 р. – у Галичині, на Буковині та Закарпатті; 1861 р. – у Наддніпрянщині).

Панщина – одна з форма земельної відробіткової ренти (доходу), поширена в добу феодалізму (разом із натуральною рентою (оброком) і грошовою рентою). Полягала в обов'язковій праці селянина в господарстві феодала-землевласника своєю робочою худобою та інвентарем. Складова частина феодального кріпосного права.

«Золотий спокій» – період від 1638 до 1648 р., названий так через відсутність значних козацько-селянських виступів проти польсько-шляхетського панування.

Тема 8. Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.

Національно-визвольна війна українського народу. Зміни в суспільно-політичному житті. Утворення української козацької держави – Війська Запорозького. Зовнішньополітична діяльність уряду Б. Хмельницького.

Дати:

- 1648 р.** – Жовтоводська, Корсунська та Пилявецька битви;
- 1649 р.** – Зборівська битва. Укладення Зборівського договору;
- 1651 р.** – Берестецька битва. Укладення Білоцерківського договору;
- 1652 р.** – Батозька битва;
- 1653 р.** – Жванецька облога, Кам'янецький договір;
- 1654 р.** – укладення українсько-російського договору («березневі статті»)
- 1656 р.** – Віленське перемир'я.

Персоналії: Б. Хмельницький, І. Богун, А. Кисіль.

Поняття та терміни: «національно-визвольна війна», «Військо Запорозьке», «Гетьманщина», «покозачення».

Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст. – війна українського народу під проводом Богдана Хмельницького за визволення від польсько-шляхетського панування, складова частина Української національної революції 1648-1676 рр. Її головним результатом стало утворення Української козацької держави – Гетьманщини (1648-1764 рр.).

Військо Запорозьке – у роки Національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст. офіційна назва Української козацької держави, створеної на землях, звільнених від польсько-шляхетського панування.

Гетьманщина – неофіційна назва Української козацької держави у другій половині XVII – XVIII ст. Офіційна назва – Військо Запорозьке.

Покозачення – самовільний, добровільний перехід селян, міщан у козацький стан. У першій половині XVII ст. форма соціального протесту проти закріпачення та утисків шляхти.

Тема 9. Козацька Україна наприкінці 50 - 80-х рр. XVII ст.

Гетьманування І. Виговського. Ухвалення Гадяцьких пунктів. Московсько-українська війна. Гетьманування Ю. Хмельницького. Поділ Гетьманщини. Гетьманування П. Тетері, І. Брюховецького, П. Дорошенка, Д. Многогрішного, І. Самойловича. Чигиринські походи турецько-татарського війська. Занепад Правобережжя. Запорозька Січ у складі Гетьманщини. Адміністративно-територіальний устрій Слобідської України.

Дати:

- 1659 р.** – Гадяцький договір;
- 1659 р.** – Конотопська битва;
- 1667 р.** – Андрусівський перемир'я;
- 1669 р.** – Корсунська угода;
- 1681 р.** – Бахчисарайський мирний договір;
- 1686 р.** – «Вічний мир», підпорядкування Київської митрополії Московському патріархатові.

Персоналії: Ю. Немирич, І. Виговський, П. Тетеря, П. Дорошенко, І. Брюховецький, І. Сірко, Ю. Хмельницький, Д. Многогрішний, І. Самойлович.

Поняття та терміни: «Руїна», «Великий згін», «Чигиринські походи».

Руїна – термін, який був запроваджений істориком Миколою Костомаровим для характеристики періоду в історії Української козацької держави, який охоплює 60-80-і роки XVII ст. Характерні риси періоду: громадянські війни між різними козацькими угрупованнями, вторгнення іноземних держав, поділ території між Московією, Річ Посполитою, Османською імперією, спустошення Правобережної України.

Чигиринські походи – воєнні події за участю військ Московського царства, Османської імперії, Лівобережної та Правобережної Гетьманщини у 1674 – 1678 рр. Мета: заволодіти гетьманською столицею – містом-фортецею Чигирин і встановити контроль над усією Правобережною Україною. Наслідки: руйнування Чигирини у 1678 р., економічне спустошення Правобережжя, знелюднення регіону в результаті «великого згону» 1678 – 1679 рр., посилення позицій московського уряду в Гетьманщині, новий перерозподіл українських земель між сусідніми державами в результаті підписання Бахчисарайського миру 1681 р.

Великий згін – насильне переселення населення мешканців Правобережжя на Лівобережну Україну у 1678 – 1679 рр. Організований лівобережним гетьманом Іваном Самойловичем за наказом московського уряду після Чигиринських походів. Мета: позбавити претендента на Правобережжя, ставленника Османської імперії Юрія Хмельницького підтримки місцевого населення. В результаті переселення на Лівобережжя було переселено козаків і селян 11 правобережних полків (близько 20 тисяч сімей).

Тема 10. Українські землі наприкінці XVII - в першій половині XVIII ст.
Гетьманування І. Мазепи, І. Скоропадського, Д. Апостола. Обмеження автономії Гетьманщини. «Правління Гетьманського уряду» 1734 р. Розвиток культури та освіти.

Дати:

1708 р. – українсько-шведський союз, зруйнування Батурина;

1709 р. – зруйнування Чортомлицької Січі, Полтавська битва;

1710 р. – «Конституція...» Пилипа Орлика;

1713 р. – ліквідація козацтва на Правобережній Україні;

1734 р. – заснування Нової (Підпільненської) Січі.

Персоналії:

І. Мазепа, С. Палій, К. Гордієнко, І. Скоропадський, П. Полуботок, Д. Апостол, П. Орлик, Ф. Прокопович.

Поняття та терміни: «Конституція», «Малоросія», «Малоросійська колегія», «козацьке бароко», «козацькі літописи», «змосковщення/зросійщення».

Конституція – це основний державний документ, який визначає державний устрій, порядок і принципи функціонування органів влади, виборчу систему, права й обов'язки держави, суспільства та громадян.

Конституція Пилипа Орлика 1710 року (Договори і Постановлення Прав і вольностей Війська Запорозького) – договір гетьмана Війська Запорозького Пилипа Орлика зі старшиною та козацтвом, який встановлював особливості функціонування державно-політичних та військових інститутів Гетьманщини, визначав повноваження органів влади, права та обов'язки всіх членів Війська. Укладена 1710 року біля містечка Тягина (сучасні Бендери в Молдові) на старшинській козацькій раді. Написана латинською та староукраїнською мовами. Складається з преамбули та 16 статей. Утверджувала республіканську форму державного правління Гетьманської України. Була чинною чотири роки, коли Пилип Орлик та Військо Запорозьке боролися за владу в Гетьманщині.

Малоросія – назва, яка вживалася в Російській імперії стосовно Лівобережної України (Гетьманщини). Походить від назви «Мала Русь», яка від початку XIV ст. стала використовуватися в константинопольському патріархаті щодо Галицько-Волинського князівства.

Малоросійська колегія – орган державного управління Російської імперії, заснований для керівництва Гетьманщиною за указом Петра I від 2 квітня 1722 р. Перша Малоросійська колегія існувала в 1722 - 1727 рр., Друга Малоросійська колегія – у 1764 – 1781 рр.

Козацькі літописи – історико-літературні твори, що висвітлювали історію України козацького періоду (XVI – XVIII ст.)

Бароко (від італ. „barocco” – вигадливий, химерний) – один із провідних художніх стилів кінця XVI – середини XVIIIст. Виник в Італії, поступово поширився в інших країнах Європи та Латинській Америці. Мистецтву бароко властиві грандіозність, пишність, динаміка, патетична піднесеність, інтенсивність почуттів, пристрасть до ефективних видовищ, поєднання ілюзорного та реального, сильні контрасти масштабів і ритмів, світла та тіні.

Козацьке бароко – назва стилю, що набув поширення в українській архітектурі другої половини XVII – XVIII ст. внаслідок поєднання рис європейського бароко та місцевих традицій.

Змосковищення/зросійщення – сукупність дій та умов, спрямованих на зміцнення російської національно-політичної переваги в Україні та серед українців, за допомогою переходу чи переведу осіб неросійської національності на російську мову й російську культуру та їхньої подальшої асиміляції.

Тема 11. Українські землі в другій половині XVIII ст.

Гетьманування К. Розумовського. Ліквідація автономного устрою Гетьманщини. Діяльність Другої Малоросійської колегії. Ліквідація Запорозької Січі. Скасування козацького устрою на Слобожанщині. Заселення Південної України. Розгортання гайдамацького та опришківського рухів. Зміни в політичному становищі Правобережної України після поділів Речі Посполитої. Розвиток культури, науки, освіти.

Дати:

1764 р. – остаточна ліквідація посади гетьмана;

1768 р. – Коліївщина;

1775 р. – остаточна ліквідація Запорозької Січі;

1780-1782 рр. – ліквідація особистої залежності селян в Австрійській імперії;

1783 р. – закріпачення селян Лівобережної та Слобідської України, підкорення Російською імперією Кримського ханства.

Персоналії: К. Розумовський, П. Калнишевський, О. Довбуш, М. Залізняк, І. Гонга, Г. Сковорода, М. Березовський, І. Григорович-Барський, А. Ведель, Д. Бортнянський.

Поняття та терміни: «Нова (Підпільненська) Січ», «Задунайська Січ», «Коліївщина», «паланка», «зимівник», «опришок», «гайдамака».

Нова (Підпільненська) Січ – територіально-військова організація українських козаків, остання Запорізька Січ. Заснована 1734 року козаками після повернення із турецьких володінь в Україну. Проіснувала до 1775 р.

Задунайська Січ – організація колишніх запорозьких козаків, що існувала в 1775 – 1828 рр. на території Османської імперії в гірлі річки Дунай.

Коліївщина – селянсько-козацьке повстання на Правобережній Україні в 1768 р., спрямоване проти соціального, національного та релігійного гноблення українців у складі Речі Посполитої.

Паланка – адміністративно-територіальна одиниця, на які поділялися землі Вольностей Війська Запорозького

Зимівник – житло (хутір) і форма ведення козацького господарства на Запорожжі, Причорномор'ї та Донщині у XVI – XVIII ст. Використовувалися спочатку для утримання худоби взимку, пізніше – для проживання людей у холодну пору року. Переважно були добре укріплені. Сприяли зростанню добробуту та економічної самостійності козацтва.

Опришки – учасники народно-визвольної боротьби проти соціального гноблення, панування польської, угорської та австрійської шляхти в XVI ст. першій половині XVI ст. в Галичині, на Буковині, в Закарпатті.

Гайдамаки – учасники селянсько-козацьких повстань на Правобережній Україні проти соціального, національного та релігійного гноблення українців у складі Речі Посполитої.

Тема 12. Українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII - в першій половині XIX ст. Включення українських земель до складу Російської імперії. Адміністративно-територіальний поділ українських земель. Промисловий переворот та зародження ринкової економіки. Розвиток національного руху. Поширення на Україну російського та польського суспільних рухів. Повстання під проводом У. Кармалюка.

Дати:

1798 р. – видання «Енеїди» Івана Котляревського;

грудень 1825 – січень 1826 рр. – повстання Чернігівського полку;

1828 р. – ліквідація Задунайської Січі;

1830-1831 – польське визвольне повстання;

1840 р. – перше видання «Кобзаря» Тараса Шевченка;

1846 -1847 рр. – діяльність Кирило-Мефодіївського товариства.

Персоналії: І. Котляревський, М. Костомаров, П. Куліш, М. Гулак, Т. Шевченко, У. Кармалюк.

Поняття та терміни: «промисловий переворот», «нація», «національне відродження», «національна ідея», «декабристи», «масон».

Промисловий переворот (революція) – процес у розвитку продуктивних сил суспільства, під час якого відбувається перехід від мануфактурного до машинного виробництва.

Нація – коріння цього терміна лежить в латинському дієслові "nasci" – народитись. З нього і виник іменник "natio". Він означав: порода, рід або раса. Нація — це велике, модерне, динамічне, цивілізоване співтовариство громадян, часто поліетнічне, але об'єднане навколо якогось одного етносу, з національною мовою державного рівня, як правило, із власною територією, спільними інтересами, назвою і національною культурою (як синтезом кількох етнічних культур), волею бути єдиним цілим, усвідомленням спільності (а подекуди і самобутності) минулого, сучасного і особливо майбутнього.

Національна ідея – сукупність найважливіших уявлень про перспективи свого розвитку, що підтримується переважною більшістю національної спільноти.

Національне відродження – історичний процес, пов'язаний з пробудженням національної свідомості бездержавних народів Європи у XVIII – XX ст.

Декабристи – учасники таємних організацій в Петербурзі та Україні, що планували здійснити в Російській імперії державний переворот проти самодержавства.

Масонство (масони) – наднаціональний релігійно-етичний рух, учасники якого закликали до морального вдосконалення людей та мирного об'єднання у братньому союзі. Виникло в Англії на

початку XVIII ст. Ложі (гуртки) масонів діяли в багатьох містах України і мали в основному антимонархічний характер. Найбільш відомі ложі – «Любов до істини», «Малоросійське товариство».

Тема 13. Українські землі у складі Австрійської імперії наприкінці XVIII - в першій половині XIX ст.

Включення західноукраїнських земель до складу Австрійської імперії, адміністративно-територіальний поділ західноукраїнських земель, реформи Марії Терезії та Йосифа II та українські землі, діяльність «Руської трійці». Діяльність Головної руської ради (ГРР).

Дати:

1816 р. – створення освітнього товариства галицьких греко-католицьких священників;

1833 – 1837 рр. – діяльність «Руської трійці»;

1837 р. – видання «Русалки Дністрової»;

1848 р. – скасування панщини в Галичині, створення Головної Руської Ради, видання першої україномовної газети «Зоря Галицька».

Персоналії: М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький, Л. Кобилиця, І. Могильницький.

Поняття та терміни: «будителі», «революція», «Весна народів».

Будителі – під такою назвою в історію Закарпаття увійшли визначні культурно-політичні діячі кінця XVIII — першої половини XIX ст. І.Базилевич, О.Духнович, М.Лучкай, А.Добрянський та ін. «Будителі» ставили метою збуджувати в масах українську національну свідомість шляхом упровадження рідної мови в усі ланки освітньої мережі, пресу, літературу тощо, виступали за широке дослідження і популяризацію місцевої історії як невід'ємної частини історії всієї України. У своїй боротьбі за якнайширшу участь корінного українського населення Закарпаття в усіх сферах місцевого громадського та суспільно-політичного життя «Будителі» публічно критикували колонізаторський режим австро-угорських властей, політику мадяризації та онімечення українців. «Будителі» започаткували процес українського культурно-національного відродження на Закарпатті, сприяли розширенню зв'язків краю з Галичиною та Наддніпрянщиною, з прогресивними вченими та літераторами Росії, з пропагандистами ідеї загальнослов'янського відродження в Чехії, Словаччині, Польщі, Сербії, Хорватії.

Революція – докорінна якісна зміна, різкий стрибкоподібний перехід від одного якісного стану до іншого, від старого до нового; докорінний переворот у житті суспільства, який приводить до ліквідації віджилого суспільного ладу й утвердження нового.

«Весна народів» – термін, який використовується стосовно революційних подій, які розпочалися в лютому 1848 р. у Франції і швидко поширилися на Австрійську імперію, німецькі та італійські землі.

Тема 14. Культура України кінця XVIII- першої половини XIX ст.

Національне відродження. Відкриття університетів. Зміни в освіті. Поява «Історії русів». Розвиток літератури, мистецтва.

Дати:

1805 р. – відкриття університету у Харкові;

1834 р. – відкриття університету в Києві;

1839 р. – ліквідація греко-католицької церкви на Правобережній Україні.

Персоналії: П. Гулак-Артемівський, Г. Квітка-Основ'яненко, М. Максимович, М. Остроградський, В. Каразін.

Поняття та терміни: «класицизм», «романтизм».

Класицизм (від лат., „classicus” – взірцевий) – один з основних напрямів у європейській літературі й мистецтві XVII – XVIII ст., зразком для якого було класичне (давньогрецьке й давньоримське) мистецтво.

Романтизм (франц. romantisme) – художній метод, що склався наприкінці XVIII – на початку XIX ст. й поширився як напрям (течія) в літературі й мистецтві Європи. Романтики виступали проти раціоналістичних догм класицизму, ставили на перший план духовне життя людини. Вони зображали незвичайні явища та обставини, особливих героїв із сильним характером і пристрастями.

Тема 15. Українські землі у складі Російської імперії в другій половині XIX ст.

Реформи 60 – 70-х рр. XIX ст. і процеси модернізації в Україні. Політика російського царизму щодо України. Розвиток громадського руху. Заснування та діяльність «Південно-Західного відділу Російського географічного товариства».

Дати:

1863 р. – Валуєвський циркуляр;

1876 р. – Емський указ.

Персоналії: В. Антонович, М. Драгоманов, П. Чубинський, Б. Грінченко.

Поняття та терміни: «земства», «громадівський рух», «Братство тарасівців».

Земства – органи місцевого (земського) самоврядування, створені, згідно з земською реформою 1864 р., у більшості губерній Європейської Росії, в т. ч. України. Юридично вони були виборними органами з розпорядчими (земські зібрання) та виконавчими (земські управи) функціями. Займалися питаннями місцевого господарства, медицини, народної освіти, місцевого зв'язку, страхування, статистики. Скасовані у 1918 р.

Громади (громадівський рух) – напівлегальні організації української інтелігенції культурницького та громадсько-політичного спрямування, що діяли в другій половині XIX – на початку XX ст. у Наддніпрянській Україні.

Братство тарасівців – підпільна організація, створена київськими та харківськими студентами у 1891 р. (1892 р.) на могилі Т. Шевченка в Каневі. Прообраз політичної партії. Засновники: Б. Грінченко, І. Липа, М. Міхновський, М. Байздренко, В. Боровик. Основні ідейні засади організації були викладені у «Декларації віри молодих українців» (1893 р.). Основна мета діяльності: боротьба за національне визволення українського народу та досягнення повної автономії всіма народами, які були поневолені Російською імперією. Окрім Києва і Харкова, гуртки «тарасівців» існували в Одесі, Полтаві, Чернігові, Лубнах. В 1893 р. організація розгромлена царською охранкою. Під впливом ідей товариства було засновано в 1897 р. Загальну Українську Безпартійну Демократичну Організацію та в 1900 р. – Револьюційну Українську Партію.

Тема 16. Українські землі у складі Австро-Угорщини в другій половині XIX ст.

Національна політика австрійського уряду щодо українських земель. Розвиток кооперативного руху, трудова еміграція. Політизація національного руху й утворення перших політичних партій: Русько-української радикальної партії (РУРП), Української Національно-демократичної партії (УНДП), Української соціал-демократичної партії (УСДП). Діяльність культурно-освітнього товариства «Просвіта».

Дати:

1868 р. – створення у Львові товариства «Просвіта»;

1873 р. – створення у Львові Літературного товариства ім. Т. Шевченка (від **1892 р.** – Наукового товариства ім. Т. Шевченка);

1890 р. – створення Русько-української радикальної партії.

1899 – створення Української національно-демократичної партії та Української соціал-демократичної партії.

Персоналії: Ю. Романчук, Ю. Бачинський, Ю. Федькович, О. Барвінський, М. Грушевський, Є. Левицький, І. Франко.

Поняття та терміни: «трудова міграція», «кооперація», «українофіли», «москвофіли», «народовці», «радикали», «партія», «нова ера».

Трудова еміграція – явище економічного життя, яке характеризується від'їздом працездатного населення з районів аграрного перенаселення або хронічної депресії на заробітки в інші країни. Трудова еміграція українців набула розмаху у другій половині XIX – на початку XX ст. Із західноукраїнських земель трудова еміграція була спрямована переважно за Океан (США, Канада, Бразилія, Аргентина, Австралія), із Наддніпрянської України – до Сибіру, Далекого Сходу.

Кооперація (кооперативний рух) – рух за створення кооперативів – добровільного об'єднання людей для спільної господарської діяльності. Набув поширення на західноукраїнських землях та Наддніпрянській Україні наприкінці XIX – XX ст.

Українофіли – українські діячі 60 – 80-х років XIX ст., які ставили своєю метою освіту широких народних мас рідною мовою. У Наддніпрянській Україні українофільську спрямованість мав громадівський рух. На західноукраїнських землях відомі як народовці і будителі. Рух виник на ґрунті ідей національного відродження.

Москвофіли – діячі культурницького, а згодом і політичного руху, що набув поширення на західноукраїнських землях у другій половині XIX – у першій половині XX ст. Мета руху – приєднання західноукраїнських земель до Російської імперії.

Народовці – діячі культурницького, а згодом і політичного руху, що виник у другій половині XIX ст. серед галицької інтелігенції на протигагу москвофільству. Мета руху – розвиток і захист української мови, дослідження української історії та народної творчості, поширення ідей про існування української нації та історико-культурну єдність українського народу.

Радикали – представники політичної течії, що відокремилася від народовського руху і сповідувала соціалістичні ідеї. Заснували першу українську партію в Галичині – Русько-Українську радикальну партію в 1890 р.

«Нова ера» – спроба лідерів українського та польського рухів Галичини досягти порозуміння у 1890-1894 рр. Галицький намісник К. Бадені від імені австрійського уряду обіцяв створити умови для вільного розвитку української національності, українські народовці декларували співпрацю з поляками та лояльність до австрійської держави. Наслідки: розширення прав української мови в адміністрації та судах, запровадження фонетичного правопису в українських підручниках, заснування у Львівському університеті кафедр української літератури та східноєвропейської історії (останню очолив М. Грушевський) тощо. «Нова ера» не пододала українсько-польських суперечностей, у 1894 р. більшість українських народовців на чолі з Ю. Романчуком перейшли в опозицію.

Партія (політична партія) – добровільне об'єднання громадян – прихильників певної політичної програми суспільного розвитку. Мета діяльності – участь у виробленні державної політики, формуванні органів влади і місцевого самоврядування та представництво в їхньому складі.

Тема 17. Культура України в другій половині XIX - на початку XX ст.

Піднесення української культури. Освіта. Недільні школи на Наддніпрянській Україні. Розвиток науки. Розвиток літератури, музичного, образотворчого, театрального мистецтва. Українські підприємці-благодійники. Церковне життя.

Дати:

1865 р. – відкриття Новоросійського університету;

1875 р. – відкриття Чернівецького університету.

Персоналії: І. Мечников, І. Пулюй, Д. Яворницький, Л. Українка, І. Франко, М. Старицький, М. Кропивницький, І. Карпенко-Карий, М. Садовський, П. Саксаганський, М. Заньковецька, М. Лисенко, М. Вербицький, М. Пимоненко, А. Кримський, Д. Заболотний, М. Коцюбинський, В. Стефаник, М. Леонтович, С. Крушельницька, Б. Ханенко, В. Смиренко.

Поняття: «меценат», «професійний театр», «реалізм», «модернізм».

Меценат – покровитель наук і мистецтв, а також їх представників.

Професійний театр – театр, де ролі виконувалися професійними акторами, для яких їхня діяльність була джерелом існування.

Модернізм (франц. Modernisme, від "moderne" – новітній, сучасний) – узагальнююча назва ряду художніх течій ХХ ст. Модернізму властиві розрив із традиційним досвідом художньої творчості, постійний пошук нових художніх форм як самоцінного явища.

Реалізм (від лат. "realis" – предметний, дійсний) – об'єктивне, правдиве, найповніше відображення, відтворення дійсності в літературі та мистецтві різними засобами з урахуванням специфіки різних видів художньої творчості.

Тема 18. Українські землі у складі Російської імперії в 1900 – 1914 рр.

Утворення монополістичних об'єднань в Україні. Становлення і консолідація української нації. Створення політичних партій Наддніпрянщини. Розвиток самостійницької і автономістської течій в національному русі. Події революції 1905 – 1907 рр. в Україні. Діяльність українських парламентських громад в I та II Державних Думах. Посилення національного гніту в Наддніпрянській Україні у 1907 – 1914 рр. Земельна реформа П. Столипіна та її вплив на Україну.

Дати:

1900 р. – утворення Революційної української партії (РУП);

1905 р. – створення першої в Наддніпрянській Україні «Просвіти»;

1908 р. – створення Товариства українських поступовців (ТУМ).

Персоналії: Є. Чикаленко, С. Єфремов, В. Липинський, М. Міхновський.

Поняття та терміни: «монополія», «хутір», «відруб», «чорносотенець», «страйк», «економічна криза».

Монополія – встановлення підприємцем або групою підприємців контролю над однією чи кількома галузями виробництва з метою збільшення прибутків і ліквідації конкуренції.

Хутір – окреме поселення однієї чи декількох родин, що виділилося із сільської громади для ведення господарства.

Відруб – ділянка общинної землі, яку виділяли селянину в особисту власність, коли він виходив з общини в період проведення Столипінської аграрної реформи 1906 – 1916 ст.

Чорносотенець (*чорносотенський рух*) – член реакційної громадської організації в Росії на початку ХХ ст.; крайній реакціонер. «Чорносотенці» – збірна назва для низки російських монархічних і ультранационалістичних організацій, що виникли після революції 1905 року в Російській імперії. Назву взяли від низового нижньгородського ополчення Смутного часу, під проводом Кузьми Мініна. Виступали за збереження самодержавства на основі уваровської формули «Православіє, Самодержавіє, Народність». Період особливої активності чорносотенців прийшовся на 1905-1914 роки. Організації – Союз Руського народу, Союз Михаїла Архангела та інші.

Страйк (політичний страйк) – форма політичної боротьби, яка передбачає припинення роботи як засіб, за допомогою якого прагнуть задовольнити політичні вимоги.

Економічна криза – раптове падіння, скорочення виробництва, що супроводжується розоренням значної частини підприємств, зростанням безробіття, падінням заробітної плати й курсу акцій.

Тема 19. Українські землі у складі Австро-Угорщини в 1900-1914 рр.

1900 р. – обрання Андрея Шептицького митрополитом УГКЦ;

1907 р. – впровадження в Австро-Угорській імперії загального виборчого права для чоловіків.

Становище промисловості та сільського господарства. Радикалізація українського політичного руху. Вплив Української греко-католицької церкви на піднесення національної свідомості населення Західної України. Боротьба політичних партій Західної України за реформу виборчої системи.

Персоналії: А. Шептицький, К. Трильовський, І. Боберський.

Поняття та терміни: «загальне виборче право».

Загальне виборче право – один із провідних принципів демократизації суспільства, який передбачає надання права голосу максимальній кількості дорослого населення (зазвичай з 18 років), незалежно від статі, становища в суспільстві, майнового статусу, освітнього рівня. В Австро-Угорщині загальне виборче право було запроваджене в результаті реформи 1907 р.

Тема 20. Україна в роки Першої світової війни

Позиції українських політичних сил Наддніпрянської України та західноукраїнських земель щодо війни. Перебіг воєнних дій на території України. Діяльність російської та австрійської адміністрації в Галичині. Бойовий шлях легіону Українських січових стрільців.

Дати:

Серпень 1914 р. – утворення Головної української ради, формування легіону Українських січових стрільців (УСС), створення Союзу визволення України;

1914 р. – Галицька битва;

1915 р. – утворення Загальної української ради;

1916 р. – Брусиловський прорив.

Персоналії: К. Левицький, Д. Донцов, А. Жук, М. Галушинський, Вільгельм Франс фон Габсбург-Лотрінген (Василь Вишиваний).

Поняття та терміни: «світова війна», «Галицько-Буковинське генерал-губернаторство», «мобілізація», «евакуація».

Світова війна – глобальне протистояння коаліцій держав із застосуванням засобів збройного насильства, що охоплює велику частину країн світу. У ХХ ст. відбулося дві світові війни: Перша Світова війна (1914 – 1918), Друга Світова війна (1939 – 1945).

Галицько-Буковинське генерал-губернаторство (1914 – 1917) – тимчасова адміністративно-територіальна одиниця, створена царським урядом Російської імперії наприкінці 1914 року на захоплених російськими військами землях Галичини, Буковини і Посяння з центром у місті Чернівці. Було створене під час Першої світової війни, після завершення Галицької битви. Очолювали граф Г. Бобринський (1914 – 1916) і генерал Ф. Трепов (1916 – 1917). Російська окупаційна адміністрація розгорнула наступ на український національний рух (переслідувала культурних і громадських діячів, заборонила діяльність греко-католицької церкви та інших українських інституцій), здійснювала масові депортації місцевого населення в Росію.

Мобілізація – комплекс заходів, спрямованих на переведення державної інфраструктури та військових сил країни у військовий стан у зв'язку з надзвичайними умовами всередині країни або ж за її межами. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано.

Евакуація – процес виведення населення і життєважливих ресурсів першої необхідності з території можливої загрози від катастрофи чи воєнного конфлікту.

Тема 21. Початок Української революції

Революційні події в Україні у 1917 – на початку 1918 р. Еволюція поглядів політичних сил України щодо самовизначення українців (Універсали Центральної Ради). Політика Української Центральної Ради в умовах загострення конфлікту з Тимчасовим урядом та більшовицькою Росією. Проголошення Української Народної Республіки. Війна радянської Росії з УНР. Проголошення незалежності УНР. Брестський мир між УНР та державами Четверного союзу, Військова конвенція УНР з Німеччиною та Австро-Угорщиною. Прийняття Конституції УНР.

Дати:

Березень 1917 р. – утворення Української Центральної Ради;

Квітень 1917 р. – Всеукраїнський Національний конгрес;

Червень 1917 р. – Перший Універсал Центральної Ради;

Липень 1917 р. – Другий Універсал Центральної Ради, збройний виступ самостійників;

Листопад 1917 р. – Третій Універсал Центральної Ради, проголошення УНР;

9 (22) січня 1918 р. – Четвертий Універсал Центральної Ради, проголошення незалежності УНР;

Січень 1918 р. – бій біля станції Крути;

Січень (лютий) 1918 р. – Брестський мир між УНР та державами Четверного союзу.

Персоналії: В. Винниченко, П. Болбочан, Номан Челебіджіхан.

Поняття та терміни: «автономізація», «самостійники», «Універсали УЦР», «Генеральний секретаріат», «Народний секретаріат», «Вільне козацтво», «Установчі Збори», «курултай», «більшовизм».

Автономія (автономізація) – самоврядування певної частини держави, що здійснюється в межах, передбачених загальнодержавних законів.

Самостійники – течія українського національного руху, представники якої під час Української революції 1917 – 1921 рр. обстоювали ідею створення незалежної Української держави; члени Української народної партії (лідер – Микола Міхновський).

Універсали Української Центральної Ради – політичні маніфести УЦР, що виконували функції тимчасових документів конституційного характеру. Були важливими віхами розгортання Української революції 1917 – 1918 рр., які проголошували і юридично закріплювали суспільно-політичні здобутки українського національного та державного руху. Пройшли еволюцію від програми автономії України (Перший Універсал) до утворення Української Народної Республіки (Третій Універсал) та проголошення УНР незалежною державою (Четвертий Універсал).

Генеральний секретаріат – виконавчий орган влади, створений після проголошення Першого Універсалу. Перший український уряд у ХХ ст.

Народний секретаріат УНР – перший радянсько-більшовицький уряд України як альтернатива Генеральному секретаріату Української Центральної Ради. Створений у Харкові у грудні 1917 р. Складався переважно з представників партії російських більшовиків. Оголосив про повалення УЦР, сприяв утвердженню радянсько-більшовицької влади в Україні. Був призначений узаконити пряму агресію більшовицької Росії проти Української Народної Республіки.

Вільне козацтво – добровільні військові формування, створені за територіальним принципом на традиціях запорозького козацтва в 1917-1918 рр. Виконувало функції міліції: дотримання правопорядку в містах, боротьба з бандитизмом. У січні 1918 р. брало участь у воєнних діях як складова Армії УНР.

Українські установчі збори – представницька установа, яка мала бути створена громадянами на основі загального виборчого права для встановлення форми державного правління і вироблення конституції.

Курултай – 1) у тюркських народів орган народного представництва, загальнонаціональний з'їзд, під час якого вирішують найважливіші проблеми народу; 2) національне зібрання, вищий представницький повноважний орган кримотатарського народу. У грудні 1917 році проведений перший Курултай кримськотатарського народу. За підсумками першого Курултаю було оголошено Кримську Народну Республіку (КНР), сформовано уряд, ухвалено Конституцію та затверджено державні символи, створено Меджліс кримотатарського народу. Головою Директорії (національного уряду) КНР обрано Номана Челебіджіхана. Другий Курултай скликано в 1991 р. після масового повернення кримських татар із місць, у яких вони проживали після депортації 1944 р. Сучасний Курултай ухвалює рішення з усіх важливих питань суспільно-політичної, соціально-економічної, культурної та іншої ділянок життя кримськотатарського народу.

Більшовизм – історична назва радикальної екстремістської течії в російському соціал-демократичному русі, синонім російського комунізму. Партія більшовиків оформилася як окрема політична сила у 1903 р. Лідер – В. Ульянов (Ленін). Сповідували крайньо ліву антидемократичну ідеологію. Виступали за повалення російського самодержавства і капіталізму і побудову інтернаціональної комуністичної держави. Обґрунтували і втілили принцип монополії на владу («диктатура пролетаріату»). Визнавали революційне насильство як законний і справедливий спосіб захоплення й утримання влади. Партія російських більшовиків (з 1918 року – комуністів) була єдиною керівною політичною силою в СРСР та Радянській Україні впродовж 1922 – 1991 рр.

Тема 22. Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності

Державний переворот і прихід до влади Павла Скоропадського. Утворення Української Держави. Утворення ЗУНР. Прихід до влади Директорії. Акт злуки УНР та ЗУНР. Окупація військами Антанти півдня України. Денікінський режим в Україні. «Київська катастрофа». Більшовицький режим в Україні. Друга радянсько-українська війна. Прийняття Конституції УСРР 1919 р. «Чортківська офензива». Перший «Зимовий похід» Армії УНР. Варшавська угода між УНР та Польщею. Польсько-радянська війна на території України. Утворення Галицької СРР. Другий «Зимовий похід» Армії УНР.

Дати:

29 квітня 1918 р. – державний переворот і прихід до влади П. Скоропадського;

1 листопада 1918 р. – Листопадовий зрив у Львові;

13 листопада 1918 р. – проголошення ЗУНР;

14 листопада 1918 р. – утворення Директорії;

листопад 1918 р. – заснування Української академії наук (УАН);

22 січня 1919 р. – Акт злуки УНР і ЗУНР;

грудень 1919 – травень 1920 р. – перший «Зимовий похід» військ УНР;

квітень 1920 р. – Варшавська угода;

березень 1921 р. – Ризький мирний договір;

1921 р. – утворення Української автокефальної православної церкви (УАПЦ);

листопад 1921 р. – Другий «Зимовий похід» військ УНР.

Персоналії: П. Скоропадський, Д. Вітовський, Є. Петрушевич, С. Петлюра, В. Липківський, Г. Нарбут, В. Вернадський, Н. Махно.

Поняття та терміни: «Директорія», «соборність», «отаманщина», «воєнний комунізм», «червоний терор», «інтервенція», «Чортківська офензива», «Київська катастрофа», «автокефальна церква».

Директорія – 1) тимчасовий революційний орган, створений 13-14 листопада 1918 р., який очолив повстання проти Гетьмана Павла Скоропадського; 2) верховний державний орган УНР. Сформована у складі п'яти осіб: В. Винниченко, С. Петлюра, А. Макаренко, Ф. Швець, П. Андрієвський. Проіснувала до листопада 1919 р.

Соборність – ідея об'єднання в одне державне утворення всіх етнічних історичних українських земель.

Отаманищина – період в історії Української революції (); діяльність збройних формувань, які склалися як правило, із селян на чолі з місцевими командирами – отаманами. Селянська війна за землю, проти політики режимів, що встановлювалися в Україні. Діяльність отаманів припадає на період 1918 – 1923 рр. В Україні діяло кілька сотень отаманів. Здійснювали власну політику, яка часто суперечила політичній лінії керівництва.

«Воєнний комунізм» – системна політика, здійснювана партією російських більшовиків (комуністів) з метою швидкої побудови комуністичного ладу у 1918 – 1921 рр. Передбачала одержавлення власності, згортання товарно-грошових відносин, тотального підпорядкування суспільних, групових, індивідуальних інтересів державним. В економічній сфері реалізовувалася у вигляді примусового державного перерозподілу ресурсів, зокрема предметів і товарів широкого вжитку та продовольства, державної монополії на хліб та інші продукти харчування. Складовою політики стала т. зв. продрозкладка, яку примусово стягували з виробників за допомогою спеціальних продовольчих загонів.

«Червоний терор» – арешти або вбивства противників партії російських більшовиків (комуністів) із метою залякування та фізичного знищення у 1918 – 1921 рр. Сприяв утвердженню комуністично-радянської влади на захоплених територіях.

Інтервенція – втручання однієї або кількох держав у справи іншої держави або в її взаємозв'язки з третіми державами.

«Чортківська офензива» – історична назва наступальної військової операції Української Галицької Армії здійсненої в період з 7 по 28 червня 1919 року. Найбільша і найуспішніша з наступальних операцій, що здійснила Галицька армія під час українсько-польської війни в 1918-1919 рр. 25 тисяч українських солдатів і офіцерів примусили відступити по всій лінії фронту більш ніж 100-тисячну польську армію, добре озброєну і оснащену французами. Завдати остаточної поразки ворогові УГА не вдалося через відсутність міжнародної підтримки ЗУНР та браку матеріально-технічного забезпечення війська.

«Київська катастрофа» – події серпня 1919 року в Україні, похід Української Галицької Армії на Київ. Вперше спробу зайняти Київ катастрофою назвав Симон Петлюра, надалі цю назву використовують в українській історіографії.

Автокефальна церква – незалежна церква, тобто така, що має самоврядування. Українську автокефальну православну церкву з центром у Києві було створено у 1921 р. Першим митрополитом УАПЦ обрано Василя Липківського.

Тема 23. Встановлення комуністичного тоталітарного режиму в Україні

Входження УСРР до складу СРСР. Голод у південних губерніях УСРР. Неп в УСРР. Відбудова народного господарства. Початок курсу на індустріалізацію. Політика «коренізації» в УСРР. Кампанія з ліквідації неписьменності дорослих. Українське національне відродження в літературі та театрі. Утворення ВУАН. Боротьба з націонал-комунізмом.

Дати:

1921 – 1923 рр. – голод в Україні;

1922 р. – входження УСРР до складу СРСР;

1923 р. – початок політики коренізації/українізації в УСРР;

1925 р. – проголошення курсу на індустріалізацію.

Персоналії: О. Шумський, М. Скрипник, М. Волобуєв, М. Хвильовий.

Поняття та терміни: «індустріалізація», «коренізація», «українізація», «нова економічна політика (неп)», «тоталітарний режим».

Індустріалізація – процес створення великого машинного виробництва в промисловості, що веде до соціальних і культурних змін способу життя населення. Політика комуністичної партії в СРСР у 1920 – 1930-х роках, що мала на меті модернізацію промисловості: будівництво заводів, фабрик, залізниць та інших індустріальних об'єктів.

Коренізація – політика комуністичної партії в СРСР у 1920-1930-х рр., спрямована на забезпечення в державних і партійних установах достатньої кількості представників корінного населення та вживання їхньої рідної мови: сприяння організації шкіл і вузів, культурних закладів, які б вели діяльність мовами корінних національностей: видання їхніми мовами періодики та книг. В Україні політика коренізації дістала назву «українізація».

Українізація (складова коренізації) – політика комуністичного керівництва, запроваджена на XII з'їзді партії у 1923 р. з метою укорінення компартійно-радянських структур влади в Україні. Спрямована на збільшення представництва українців в радянських і партійних органах влади; розширення сфери застосування української мови в державних установах і освіті; залучення окремих елементів національної культури до формування нової радянсько-комуністичної ідентичності.

Нова економічна політика – економічний курс уряду російських комуністів, затверджений на X з'їзді партії у березні 1921 р. Передбачала послаблення тиску держави на економічну діяльність суспільства, відновлення елементів ринкової економіки (денационалізація малих і середніх підприємств, відновлення підприємницької діяльності, приватна власність, конкуренція, вільне ціноутворення, свобода торгівлі). Прозрозкладку часів «воєнного комунізму» замінено на фіксований продродаток.

Тоталітарний режим (тоталітаризм) – організації державної влади, яка характеризується всеохопним (тотальним) контролем над усіма сферами життя суспільства, заборонаю демократичних організацій, ліквідацією конституційних прав і свобод, репресіями, милітаризацією суспільного життя.

Тема 24. Утвердження більшовицького тоталітарного режиму в Україні

Радянська модернізація в Україні. Зміна соціальної структури суспільства в Україні. Суспільно-політичне, соціально-економічне, культурне та релігійне життя. Масові репресії. Ідеологізація суспільного життя, культ особи. Згорання українізації.

Дати:

1928/1929 - 1932 рр. – перша п'ятирічка;

1928 р. – судовий процес у «Шахтинській справі»;

1929 р. – початок насильницької колективізації;

1930 р. – судовий процес у справі Спілки визволення України (СВУ);

1929 р. – рік «великого перелому», початок суцільної індустріалізації;

1932 – 1933 рр. – Голодомор в Україні;

1934 р. – перенесення столиці УСРР із Харкова до Києва;

1937 р. – ухвалення Конституції УРСР;

1937 - 1938 рр. – «Великий терор».

Персоналії: Л.Курбас, М.Бойчук, О.Довженко, К. Малевич.

Поняття та терміни: «п'ятирічка», «соціалістична індустріалізація», «колективізація», «розкуркулення», «репресії», «закон про п'ять колосків», «Голодомор», «чорна дошка», «геноцид», «розстріляне відродження», «соціалістичний реалізм», «паспортна система», «Головне управління таборів (ГУТаб)», «націонал-ухильництво».

П'ятирічка – план розвитку народного господарства СРСР. Реалізація п'ятирічних планів була запроваджена в 1928-1929 рр. У межах першої п'ятирічки комуністична влада розпочала соціалістичну індустріалізацію та суцільну колективізацію.

Соціалістична індустріалізація – прискорений (форсований) процес побудови великого машинного виробництва у всіх галузях господарства СРСР і особливо в промисловості в 1920 – 1930-х рр. Спиралася на п'ятирічні плани, які визначалися і реалізовувалися радянським керівництвом директивними методами.

Колективізація (суцільна колективізація) – радянська політика насильницького перетворення сільського господарства наприкінці 1920-1930-х рр. на основі «розкуркуленьня». Передбачала суцільне насадження колективних форм господарства (колгоспи) з усуспільненням значної частини селянської власності.

«Розкуркуленьня» – кампанія експропріації (силового вилучення) селянських господарств у 1930-х рр., складова частина примусової колективізації. Формально спрямована проти найзаможніших селян (1,5 відсотка), на практиці вилилась у репресії проти значної кількості середняків, до яких в Україні належали 2/3 аграріїв. Розкуркуленьня і примусова колективізація спровокували численні селянські заворушення і повстання, призвели до занепаду аграрного виробництва. Одним із репресивних заходів щодо селянства став, організований комуністичною владою, Голодомор 1932 – 1933 рр.

Репресії – система заходів, які передбачають усунення, ізоляцію, знищення політичних ворогів (справжніх або надуманих), соціальних груп чи прошарків, етнічних спільнот із метою встановлення панування або зламу опору. Були складовою утвердження комуністичного режиму в Україні та формування тоталітарної держави.

«Закон про п'ять колосків» – народна назва постанови ЦВК і РНК СРСР від 7 серпня 1932 р. «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та про зміцнення суспільної (соціалістичної) власності», яка передбачала збільшення міри відповідальності за найменші майнові правопорушення (наприклад, за крадіжки). За рік дії постанови було засуджено 54 осіб, із них 2 тис. – до вищої міри покарання. Каральний нормативно-правовий акт комуністичного тоталітарного режиму, спрямований на жорстоке покарання і залякування суспільства під час здійснення примусової колективізації та форсованої індустріалізації.

Голодомор (голодний мор) – штучно створений голод, терор голодом, організований комуністичним (сталінським) тоталітарним режимом щодо селянства. Мав на меті попередити соціальний вибух на селі, спричинений колективізацією, та змусити селян визнати одержавлену колгоспну систему аграрного виробництва. Голодомор 1932 – 1933 рр. в Україні визнаний геноцидом українського народу.

«Чорна дошка» – статус села чи району на території Української СРР, який передбачав блокаду та посилений терор голодом цивільного населення під час геноциду українського народу 1932–1933 роки; один із механізмів Голодомору. Присвоювався комуністичним режимом населеним пунктам та районам, які чинили опір примусовій колективізації, масовим актам беззаконня влади, зокрема суцільному вилученню харчових продуктів у мешканців села чи цілого району, що призводило до голодної смерті громадян. Статус «чорної дошки» присвоювався на рівні обласних центрів ЦК КПУ за поданням районних та сільських органів комуністичного управління. Його «надання» слугувало інструментом упокорення цивільного, насамперед селянського, населення, створення штучних умов для масового голодування всіх мешканців регіону, фізичної ліквідації нелояльної до комуністичної влади частини суспільства.

Геноцид (грец. *genos* – рід і лат. *caedo* – вбиваю) — здійснювані владою масові переслідування, гоніння і навіть знищення певної національної, етнічної, расової, соціальної, культурної, релігійної спільноти.

«*Розстріляне відродження*» – термін, яким позначається знищення каральними органами СРСР діячів української культури в 1920 – 1930-ті роки.

Соціалістичний реалізм (соцреалізм) – напрям у культурі; найбільшого поширення набув у СРСР, де вважався частиною офіційної ідеології. Основні риси: присутність нового героя – революціонера-пролетаря, комуніста, оспівування комуністичних ідеалів, відображення й оцінка життєвих ситуацій із точки зору марксизму-ленінізму, багатогранність художніх форм і проявів. Митці, які не вписувалися у визначені межі соцреалізму, підлягали нищівній критиці радянським тоталітарним суспільством, переслідувалися комуністичною партією та органами держбезпеки (НКВС, МДБ, КДБ), вимушено виїздили за межі країни. Попри офіційність та ідеологічну спрямованість, чимало творів соцреалізму зберігають художню та історичну цінність.

Паспортна система – система державного обліку, контролю і регулювання пересування населення за допомогою паспортів. Її основними функціями є: видача паспортів, реєстрація, що дає змогу вести відповідний статистичний та персональний облік; забезпечення реалізації людиною і громадянином їх прав і свобод та обов'язків перед державою і суспільством; посилення охорони громадського порядку та гарантування національної безпеки.

Головне управління таборів (ГУТаб) – у СРСР у 1934–1956 роках підрозділ НКВС, який керував системою виправничо-трудова (офіційна назва у 1920-х роках – концентраційних) таборів. Місце відбування покарання та масових позасудових страт українських політичних і культурних діячів у радянсько-комуністичну добу.

Націонал-ухильництво – своєрідний ідеологічний ярлик (штамп), негативна оцінка, що вживалася в агітаційно-пропагандистській роботі в СРСР. Стосувалася тих членів комуністичної партії, які надавали важливого значення в діяльності радянської влади національному питанню, були прихильниками національно-культурного відродження в межах радянської форми державності, обстоювали ідею розширення економічних прав радянських республік. В націонал-ухильництві, у «націоналістичному ухилі» у 1920 – 1930-х рр. в УСРР» були звинувачені наркоми освіти УСРР О. Шумський і М. Скрипник, економіст М. Волобуєв, письменник М. Хвильовий. Звинувачення у «національному ухилі» використовувалося центральними державними і партійними органами влади для розгортання репресій та цькувань партійних і культурних діячів радянської України впродовж 1920 – 1970-х рр.

Тема 25. Західноукраїнські землі в міжвоєнний період

Українські землі у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини. Економіка українських земель. Українські суспільно-політичні рухи, радикалізація політичного життя в 1930-х роках.

Дати:

1920 р. – підписання Бессарабського протоколу, визнання країнами Антанти входження Бессарабії до складу Румунії;

1923 р. – визнання країнами Антанти входження Східної Галичини до складу Польщі; саморозпуск уряду ЗУНР;

1924 р. – Татарбунарське повстання;

1925 р. – утворення Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО);

1929 р. – утворення ОУН;

1930 р. – проведення польською владою акції «пацифікації»;

1938 р. – надання автономії Підкарпатській Русі у складі Чехо-Словаччини;

15 березня 1939 р. – проголошення незалежності Карпатської України.

Персоналії: Є. Коновалець, С. Бандера, А. Мельник, В.-С. Залозецький-Сас, А. Волошин, В. Мудрий.

Поняття та терміни: «осадництво», «пацифікація», «політична еміграція», «русинство», «інтегральний націоналізм».

Осадництво – розселення польських поселенців на західноукраїнських і західнобілоруських землях у 1920 – 1930-х рр. Колоністи отримували від Польської держави кращі земельні наділи й особливе фінансове забезпечення; здійснювали керівництво в місцевих органах влади. Реалізовувалося з метою прискорення колонізаційних процесів на західноукраїнських землях. Один із інструментів асиміляційної політики Польщі щодо представників громадян непольського походження і некатолицького віросповідання.

Пацифікація (умиротворення) – 1) придушення каральними заходами народного повстання, заколоту; 2) репресивна акція проти українського національного руху, проведена польськими військами та поліцією у 1930 р.

Політична еміграція – вимушена чи добровільна зміна місця проживання людей (емігрантів, переселенців), переселення зі своєї батьківщини, країни, де вони народилися і виростили в інші країни через опозиційне ставлення до політичного режиму.

Русинство – політична течія, яка виступала за те, що слов'янське населення Закарпаття є окремою нацією. Назва походить від самоназви українського населення, що збереглася на Закарпатті – русини.

Інтегральний націоналізм – у сучасній історичній, політологічній і соціологічній літературі термін «інтегральний націоналізм» вживається в 3-х значеннях: 1) як ідеологія і політичний рух, що виник наприкінці 19 – на початку 20 ст. у Франції, основним ідеологом якого був Ш. Морра; 2) як поняття, що охоплює радикально-націоналістичні, тоталітарні рухи в Європі в період між світовими війнами, включно з фашизмом і нацизмом.

Тема 26. Україна в роки Другої світової війни

Початок Другої світової війни. Включення Західної України, Бессарабії та Північної Буковини до складу УРСР. Початок Великої Вітчизняної війни, окупація України. Встановлення окупаційного нацистського режиму. Розгортання радянського партизанського руху. Діяльність ОУН. Утворення УПА. Визволення України. Депортація кримських татар та інших народів Криму. Перемога у Великій Вітчизняній війні.

Дати:

23 серпня 1939 р. – радянсько-німецький пакт про ненапад і таймний протокол до нього (пакт Молотова-Ріббентропа);

1 вересня 1939 р. – початок Другої світової війни;

17 вересня 1939 р. – вторгнення Червоної армії на територію Західної України;

15 листопада 1939 р. – Східну Галичину і Волинь включено до складу УРСР;

червень 1940 р. – вторгнення Червоної армії на територію Бессарабії та Північної Буковини;

22 червня 1941 р. – напад Німеччини СРСР, початок радянсько-німецької війни;

30 червня 1941 р. – проголошення Акта про відновлення Української Держави;

14 жовтня 1942 р. – створення Української повстанської армії (УПА);

грудень 1942 р. – початок вигнання німецьких військ та їх союзників із України;

6 листопада 1943 р. – вигнання німецьких окупантів із Києва;

січень-лютий 1944 р. – Корсунь-Шевченківська наступальна операція;

вересень-жовтень 1944 р. – Карпатсько-Ужгородська наступальна операція;

28 жовтня 1944 р. – завершення вигнання німецьких окупантів та їх союзників із території України;

9 травня 1945 р. – День Перемоги над нацизмом у Другій світовій війні;

2 вересня 1945 р. – завершення Другої світової війни.

Персоналії: І. Багряний, Т. Бульба (Боровець), Я. Стецько, С. Тимошенко, М. Кирпонос, С. Ковпак, О. Федоров, О. Сабуров, Р. Шухевич, К. Осьмак, І. Кожедуб, О. Берест, Ахмет-Хан Султан, В. Порик, К. Дерев'янка, О. Теліга.

Поняття та терміни: «депортація», «план Барбаросса», «випалена земля», «план «Ост», «нацистський новий порядок», «рух Опору», «похідні групи», «Поліська Січ», «бандерівці», «колабораціонізм», «чорносвітники», «остарбайтери», «концтабори», «Голокост», «радянська» «український визвольний рух».

Депортація – примусове, насильницьке переселення людей за межі місць їх постійного проживання. Є формою і складовою геноциду. Прикладом депортації є примусове виселення кримських татар з Криму 18-21 травня 1944 р., організоване та здійснене комуністичним тоталітарним режимом під час Другої світової війни.

План «Барбаросса» – кодова назва плану воєнної операції нацистської Німеччини проти СРСР.

План «Ост» – довгостроковий стратегічний план гітлерівської Німеччини щодо колонізації завойованих земель європейського Сходу. Планувалося виселити 31 млн осіб неарійського походження й заселення 10 млн німецьких колоністів. Після провалу блицкригу – «блискавичної війни» проти СРСР були реалізовані окремі положення плану, особливо ті, що стосувалися економічного пограбування й масового знищення «неарійців». Передбачав повне фізичне знищення єврейського населення. На Нюрнберзькому процесі був визнаний злочинним.

Випалена земля – метод ведення війни за допомогою знищення всього корисного, того що може слугувати життєзабезпеченню або існуванню як військ противника, так і цивільного населення — на території, яку може бути зайнято противником. До цього відносять знищення запасів харчових продуктів та врожаю, забруднення або отруєння джерел питної води, знищення інфраструктури — шляхів та засобів транспорту, техніки, будівель та житла, іноді навіть цілих міст.

Нацистський «новий порядок» – назва окупаційного режиму, встановленого нацистською Німеччиною на загарбаних територіях. Відзначався особливою жорстокістю й масовим знищенням мирних громадян.

Рух Опору — національно-визвольний рух народів, окупованих нацистською Німеччиною та її союзниками в роки II світової війни. Боротьба набувала різних форм – від духовного опору до збройної боротьби. На українських землях був представлений двома напрямками: прорадянський, який боровся за відновлення в Україні радянської влади у складі комуністичного СРСР (прорадянські підпільні організації, боротьба «червоних» партизанів) і національно-визвольний, орієнтований на здобуття Української незалежної держави (антикомуністичні організації, боротьба ОУН– УПА).

«Поліська Січ» – підпільна збройна формація, створена на Поліссі влітку 1941 року, в селі Немовичі Сарненського р-ну, що на Рівненщині. Отаманом Тарасом Бульбою було видано перший наказ про початок боротьби і створення повстанської армії. Основу організації було закладено ще у 1940 році, а перші збройні формації було утворено із початком німецько-радянської війни у червні 1941 року. Бульбівці воювали як проти нацистів, так і проти радянських військ, періодично співпрацюючи з однією із сторін. Найбільшого розмаху Поліська Січ набула у 1942 році, коли в її рядах було від 3-х до 10-ти тис. вояків. Невеликий проміжок часу повстанці контролювали частину Полісся, в районі штабу Січі — міста Олевська, проголосивши Олевську Республіку.

Бандерівці – у вузькому сенсі послідовники лідера українського національно-визвольного руху Степана Бандери та ідеології ОУН; у пропаганді СРСР, а пізніше Російської Федерації – усі прибічники і захисники незалежності України. Термін походить від прізвища особи Степана Бандери.

Похідні групи – були створені ОУН («мельниківцями») та ОУН («бандерівцями») з метою організації зі свідомих українців на українських землях органів місцевого самоуправління під час Другої Світової війни. Організацією Похідних Груп ОУН(б) та їх керівництвом займався штаб на чолі з В. Куком (псевдо: Коваль, Леміш). Діяльністю ОУН (м) на Наддніпрянщині керував Олег Кандиба (Ольжич).

Колораціонізм – добровільна співпраця окремих груп чи прошарків населення із загарбниками на територіях окупованих ними держав.

«Чорносвітники» – умовна назва піхотних підрозділів радянської Червоної Армії, які були сформовані з цивільного населення окупованих територій після їх звільнення. В бій вводились не підготовленими, без належної амуніції та зброї. Найбільш масово використовувались у 1943 р. під час форсування Дніпра.

Остарбайтери – особи, що були вивезені нацистами зі східних окупованих територій (переважно з Рейхскомісаріату Україна) під час II світової війни на примусові роботи до Німеччини.

Концтабори – табори-в'язниці для військовополонених і цивільних у воєнний час або у країнах з тоталітарним режимом.

Голокост – планомірне та організоване знищення єврейського населення нацистською Німеччиною в роки II світової війни. Складова частина нацистського «нового порядку». Жертвами Голокосту стали 6 млн. євреїв (в Україні – 1,4 млн.).

Радянізація – встановлення радянської влади й проведення комуністичних соціально-економічних перетворень на західноукраїнських землях. Проводилася двічі – у 1939-1941 рр. і в післявоєнний період (1945 – 1950-і роки). Включала в себе формування комуністично-радянських органів влади, колективізацію, індустріалізацію, націоналізацію, обмеження впливу церкви, атеїстичну пропаганду, культурну революцію і масові репресії проти незгодних і потенційних противників. Для впровадження радянського способу життя в Західну Україну були спрямовані партійні, адміністративні, освітні працівники (значна частина – з Центральної України), на цих територіях були розміщені посилені військові угруповання та активно діяли комуністичні правоохоронні відомства та інституції державної безпеки – карально-репресивні органи НКВС-НКДБ-МДБ-КДБ СРСР.

Український визвольний рух – національно-визвольний рух на етнічних українських землях у 1920 – 1950 роках, який мав на меті відновлення Української незалежної держави.

27. Україна в перші повоєнні роки

Зовнішньополітична діяльність УРСР. Адміністративно-територіальні зміни. Відбудова великих індустріальних об'єктів. Розгортання ідеологічних кампаній. Радянізація західних областей України. Голод в Україні 1946 – 1947 рр. Боротьба ОУН та УПА.

Дати:

1945 р. – входження Закарпаття до складу УРСР;

квітень 1945 р. – Україна стає співзасновницею ООН;

1946 – 1947 рр. – масовий голод в Україні;

березень 1946 р. – ліквідація УГКЦ;

квітень – липень 1947 р. – проведення польською владою операції «Вісла»;

жовтень 1947 р. – проведення операції «Захід»;

1951 р. – встановлення західного кордону УРСР;

Персоналії: О. Богомолець, С. Лебедев, А. Малишко, В. Сосюра, М. Рильський, П. Тичина, В. Кук, В. Філатов, Й. Сліпий.

Поняття та терміни: «відбудова», «операція «Вісла», «операція «Захід»», «ждановщина», «космополітизм», «лисенківщина», «холодна війна».

Відбудова – 1) відновлення зруйнованого під час бойових дій господарства 2) період в історії країн, що зазнали значних матеріальних збитків у результаті II світової війни.

Операція «Вісла» – військова операція з примусового переселення (депортації) українського населення з його етнічних земель на сході Польщі (Лемківщина, Надсяння, Холмщина, Підляшшя) до її західних та північних воєводств, здійснене польським комуністичним урядом у квітні - липні 1947 р. У результаті

депортації переселено 150 тис. українців. Мета: «остаточне вирішення українського питання», асиміляція українців у Польщі. Привід: ліквідація збройного опору УПА, та її демографічно-соціальної бази на українських етнічних землях. Форма колективного покарання українців польською владою. Супроводжувалася актами масового насильства над українцями з боку польського війська, арештами і стратами діячів українського національного руху. позбавленням права на майно і земельну власність, вилученням у державну власність майна греко-католицької церкви та українських організацій.

Операція «Захід» – репресивно-виселенська акція, примусове виселення (депортація) населення Західної України (за винятком Закарпаття) у північні регіони СРСР, проведене комуністичною владою 21-26 жовтня 1947 р. Головним завданням операції було послабити український національно-визвольний рух на Західній Україні. Виселенню підлягали родини учасників українського підпільного руху та членів УПА. Депортовано понад 76 тисяч осіб. Частина післявоєнної радянської західноукраїнських земель. Пришвидшила колективізацію західноукраїнського села та послабила соціальну базу українського націоналістичного підпілля.

«Ждановщина» – ідеологічна кампанія в СРСР, розгорнута у 1946 – 1949 рр. у галузі науки, літератури, культури та мистецтва, в ході якої були піддані нищівній критиці діяльність інститутів історії України та історії української літератури, творчих спілок, редакцій газет і журналів, видатних діячів української культури: письменників, композиторів, режисерів тощо (назва походить від прізвища секретаря ЦК ВКП(б) з питань ідеології А. Жданова). Мета: нейтралізація патріотично налаштованої інтелігенції; культурно-ідеологічна ізоляція країни; зміцнення тотального контролю над суспільством; відтворення образу зовнішнього і внутрішнього ворога. Ідеологічна кампанія передбачала переслідування митців, що відхилялися від генеральної лінії комуністичної партії у культурній сфері та національній політиці. Цькування національної культури набуло особливого розмаху під час перебування на посаді першого секретаря ЦК КП(б)У Лазара Кагановича у 1947 р.

«Лисенківщина» – період у біологічній науці і практиці, пов'язаний з проявом культу особи академіка Т. Лисенка, під час якого піддавалися переслідуванню вчені-генетики та їх дослідження. Політична кампанія цькування вчених і насадження ненаукових підходів у дослідженнях з біології тривала з середини 1930-х до середини 1960-х рр. У переносному значенні – адміністративне переслідування вчених за їх наукові погляди, які не збігаються з політичною лінією керівної партії.

Космополітизм – теорія, світогляд і політична практика світового громадянства і світової держави, що ставить загальнолюдські інтереси і цінності вище інтересів окремої нації.

«Холодна війна» – глобальне протистояння комуністичних держав на чолі з СРСР та демократичного Заходу на чолі з США, яке почалося після завершення Другої світової війни і тривало до завершення існування Радянського Союзу в 1991 р. Термін включає в себе пропагандистську війну, активну участь у регіональних конфліктах, боротьбу за вплив в «третьому світі», економічну війну, технічну блокаду, гонку ракетно-ядерних і звичайних озброєнь, боротьбу розвідувальних служб, ідеологічні диверсії, глобальне воєнне протистояння, стратегію взаємного ядерного залякування, змагання в галузі оборонної науки, нарощування протистояння воєнно-політичних блоків, гонку в галузі космічних досліджень і озброєнь тощо.

Тема 28. Україна в умовах десталінізації

Зміни адміністративно-територіального устрою УРСР. Будівництво потужних індустріальних об'єктів. Лібералізація суспільно-політичного життя УРСР в середині 1950 – 1960-х рр.: припинення масових репресій, політична реабілітація безвинно засуджених. Зміни в промисловості, сільському господарстві, соціальній сфері. Реформування управління економікою. Виникнення руху «шістдесятників», дисидентського руху наприкінці 1950 – початку 1960-х рр.

Дати:

1953-1954 рр. – повстання політичних в'язнів у сталінських концтаборах, ліквідація ГУТабу;

лютий 1954 р. – вхідження Кримської області до складу УРСР;

1956 р. – XX з'їзд КПРС, засудження культу особи;

1959 р. – утворення Української робітничо-селянської спілки;

1959 р. – створення Клубу творчої молоді «Сучасник» у Києві.

Персоналії: К. Білокур, А. Горська, В. Стус, Л. Костенко, Л. Лук'яненко, Є. Сверстюк, І. Світличний, В. Симоненко, Л. Танюк, С. Корольов.

Поняття та терміни: «десталінізація», «культ особи», «лібералізація», «відлига», «політична реабілітація», «раднаргоспи», «шістдесятники», «дисиденти».

Десталінізація – процес ліквідації найбільш злочинних проявів сталінського режиму. Складає хрущовської відлиги. Процес десталінізації включає: реабілітацію незаконно репресованих, ліквідацію системи репресивних органів (позасудових органів, ГУТабу, припинення політичних процесів і масових репресій), розвінчання культу особи Сталіна на XX з'їзді КПРС, приведення діяльності правоохоронних органів у відповідність із принципами законності, оновлення в бік лібералізації радянського законодавства, розширення прав союзних республік, зменшення адміністративно-управлінського апарату, розширення прав органів місцевого самоврядування. Засудження масового терору відбувалося у формі помірної критики сталінських методів партійно-державного керівництва. Десталінізація проводилася непослідовно й виявилася обмеженою: реабілітація охоплювала не всі незаконно засуджені категорії, демократизація гальмувалася партійно-адміністративним апаратом, розвінчання культу особи Сталіна супроводжувалося приховуванням значної частини злочинів (Голодомор 1932 – 1933 рр., депортація кримських татар 1944 р., політичні вбивства опонентів).

Культ особи – єдиновладдя тоталітарного типу, часто релігійного характеру, що означає раболіпство, сліпе поклоніння партійному чи державному лідеру. Політичний феномен, що виникає у випадку, коли який-небудь лідер (глава держави) підноситься над своїми колегами до такого становища, коли йому приписуються всі досягнення народу й партії, але жодна з поразок чи провалів. Подібне становище досягається шляхом широкомасштабної пропаганди, ліквідації противників, постійних репресій проти незгодних, ліквідації свободи слова, згорання демократичних інститутів. Культ особи можливий тільки за тоталітарного політичного режиму.

Лібералізація – політика звільнення від жорстких обмежень, державного регулювання чи контролю; політика ідеологічної свободи.

«Відлига» – період в історії СРСР 1953-1964 рр., який характеризується спробами М. Хрущова реформувати радянську модель розвитку, відмовитися від негативних проявів сталінського режиму.

Політична реабілітація – відновлення в правах незаконно репресованих осіб; поновлення доброго імені, репутації несправедливо заплямованої або безпідставно звинуваченої людини.

Раднаргоспи (Ради народного господарства) – територіальні органи управління промисловістю і будівництвом, що були створені у 1957 р. замість галузевих міністерств. Реформа радянських адміністративно-управлінських органів часів М. Хрущова. На території УРСР спочатку було створено 11, потім збільшено до 14, а згодом зменшено до 7. Мета: ліквідувати суперечність між галузевими й територіальними інтересами. Покращили управління економікою регіонів, але виявилися неспроможними в розв'язанні міжгалузевих проблем. Ліквідовані 1965 р. Після їх ліквідації влада повернулася до галузевого принципу управління економікою.

Шістдесятники – назва представників покоління національно свідомих і громадсько активних діячів української культури, початок творчого шляху та припала на 1960-і рр. Здебільшого це було молоде покоління, яке сформувалося у період десталінізації. Пропагували високі зразки національної культури в народі, захищали рідну мову, прагнули вийти за вузькі ідеологічні рамки соцреалізму, виступали проти зросійщення українського життя, обстоювали верховенство суспільства над державою і рівність усіх громадян, включаючи найвищих керівників партії та держави, перед законом, заперечували класовий

підхід у творчості та суспільному житті. Представники: І. Драч, Л. Костенко, В. Симоненко, І. Дзюба, Є. Сверстюк, М. Вінграновський, В. Стус.

Дисидентство – морально-політична опозиція до чинного державного (політичного) ладу, панівних у суспільстві ідей та цінностей; протистояння офіційній ідеології й політичному курсу. В Україні дисидентський рух зароджується у другій половині 1950-х років як наслідок лібералізації комуністичного режиму та проведення політики десталінізації.

Тема 29. Україна в період загострення кризи радянської системи

Політико-ідеологічна криза радянського ладу в Україні (середина 1960 – початок 1980-х рр.). Кадрові зміни в політичному керівництві УРСР. Конституція УРСР 1978 р. Спроби економічних реформ у другій половині 1960-х рр. Тенденції розвитку соціальної сфери. Культура і духовне життя. Русифікація. Друга хвиля дисидентського руху.

Дати:

1965 р. – перша хвиля масових затримань діячів анти режимного руху;

1965 р. – реформи у сільському господарстві і промисловості («косигінська рформа»);

1970-1972 рр. – видання самвидавного «Українського вісника»;

1972 р. – зміна політичного керівництва УРСР. В. Щербицький; друга хвиля масових затримань діячів антирежимного руху;

1976 р. – утворення Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод (УГГ).

Персоналії: В. Чорновіл, І. Дзюба, В. Марченко, П. Григоренко, С. Параджанов, І. Миколайчук, В. Романюк, М. Руденко, М. Брайтчевський, О. Гончар, Л. Биков, В. Івасюк, М. Джамілев, М. Амосов, О. Антонов.

Поняття та терміни: «застій», «номенклатура», «дефіцит», «розвинений соціалізм», «самвидав», «тамвидав», «правозахисник».

Застій – публіцистична назва періоду в історії СРСР кінця 1960-х – середини 1980-х рр., що характеризується повільним вичерпанням можливостей і занепадом радянської командно-адміністративної економіки та кризою політичної системи СРСР. Кризові явища періоду: тенденція до зменшення національного доходу, незначні темпи зростання продуктивності праці, непродуктивна система сільського господарювання, технологічне відставання від країн Заходу, мілітаризація промисловості, дефіцит товарів широкого вжитку, припинення лібералізації суспільного життя, відмова від економічного та політико-адміністративного реформування країни. Попри системні недоліки радянсько-комуністичного режиму періоду притаманна відносна соціальна та матеріальна стабільність.

Номенклатура – перелік посад, кадри яких затверджують вищі органи. Радянська партійна номенклатура – привілейована і керівна верства радянського суспільства. До партноменклатури належали відповідальні працівники, призначення яких залежало від рішення керівної комуністичної партії СРСР, а саме працівники вищої і середньої ланки апарату комуністичної партії, очільники радянських центральних і місцевих органів влади, керівники підприємств, наукових установ, навчальних закладів, громадських організацій.

Дефіцит – 1) нестача матеріальних цінностей порівняно з потребою у них; 2) перевищення видатків над доходами.

Розвинений соціалізм – радянська концепція, висунута у 1967 р. і закріплена у преамбулі Конституції СРСР 1977 р., яка стверджувала, що неможливо здійснити негайний «стрибок» у комунізм. Термін був ужитий генеральним секретарем ЦК КПРС Л. Брежнєвим у промові з нагоди 50-ої річниці Жовтневої революції. Передбачала, що соціалізм як одна з суспільно-економічних формацій проходить дві фази: просто соціалізм і вища його форма – розвинений соціалізм. Має пройти час, упродовж якого соціалізм повинен розвиватися на власному ґрунті. Саме такий соціалізм називається «зрілим», «розвинутим». Основні складові «розвинутого соціалізму» – це «загальнонародна держава» і «нова історична спільнота людей – радянський народ». Стверджувалося, що при розвинутому соціалізмі суспільство розвивається

без конфліктів під «науковим» керівництвом комуністичної партії. Генеральний секретар ЦК КПРС Ю. Андропов концепцію «розвинутого соціалізму» дещо узгодив з тогочасними реаліями, визнавши існування у радянському суспільстві протиріч і національних проблем. Але вирішення цих проблем повинне здійснюватися шляхом «наведення порядку» і прискореного науково-технічного прогресу. Побудова розвинутого соціалізму не повинна припиняти «ідеологічну боротьбу з впливом Заходу».

«Самвидав» – сукупність видавничої продукції (книжки, журнали, газети), що тиражується нелегально із використанням доступних технічних засобів або шляхом переписування.

«Тамвидав» – видання книги вітчизняного автора за кордоном, переважно в радянські часи.

Правозахисник – той, що захищає чий-небудь громадянські права.

Тема 30. Відновлення незалежності України

Початок «перебудови». Загострення соціально-економічної кризи. Фінансове становище та рівень життя населення. Чорнобильська катастрофа. Зростання соціальної та національної активності українського суспільства наприкінці 1980-х рр. Загальноукраїнський страйк шахтарів. Політичні реформи. Формування багатопартійності, виникнення Народного руху України за перебудову, перші альтернативні вибори до Верховної Ради. Здобуття Україною незалежності: прийняття Верховною Радою Декларації про державний суверенітет, Акт проголошення незалежності України, проведення референдуму та виборів Президента України.

Дати:

квітень 1985 р. – початок «перебудови»;

26 квітня 1986 р. – вибух на Чорнобильській АЕС;

вересень 1989 р. – виникнення Народного Руху України за перебудову;

березень 1990 р. – перші альтернативні вибори до Верховної Ради УРСР;

16 липня 1990 р. – ухвалення Верховною Радою Декларації про державний суверенітет України;

1990 р. – «революція на граніті»

24 серпня 1991 р. – прийняття Верховною Радою Акта проголошення незалежності України;

1 грудня 1991 р. – проведення Всеукраїнського референдуму й обрання Президента України.

Персоналії: Л. Кравчук.

Поняття та терміни: «перебудова», «інфляція», «гласність», «плюралізм», «український національно-демократичний рух», «суверенітет», «незалежність», «багатопартійність», «ринкові відносини», «референдум», «президент».

Перебудова – політичний курс радянського керівництва, що реалізовувався в СРСР 1985 – 1991 рр. Його суть полягала у спробі шляхом «революції згори» здійснити системну модернізацію держави і суспільства. Передбачала: запровадження елементів ринкової економіки, децентралізацію управління промисловістю, демократизацію партійного та державного апарату. На першому етапі перебудови розпочалося поступове передання повноважень місцевим органам управління й партійного апарату, проведення відкритих виборів, перехід до багатопартійності. Але на початок 1990 р. став очевидний провал політики перебудови: неефективність партійно-комуністичної системи управління, економічний занепад, загострення міжнаціональних проблем, активізацією організованої злочинності. Зрештою перебудова завершилася переворотом ДКНС у серпні 1991 р. і розпадом СРСР.

Інфляція – знецінення грошей, пов'язане з їх надлишковим друком державою або скороченням загального обсягу виробництва і закупівель товарів. Супроводжується зростанням цін і падінням життєвого рівня населення.

Гласність – політичний курс керівництва КПРС у роки перебудови, спрямований на запровадження обмеженої, контрольованої свободи слова в СРСР.

Український національно-демократичний рух – суспільно-політичний рух, що відбувся в Україні в період перебудови і мав одночасно демократичний і національно-визвольний характер.

Плюралізм – багатоманітність, розмаїття рівноправних течій, сил у політиці, ідеології, релігії, культурі. Плюралізм у суспільно-політичному житті лежить в основі такої системи влади, що ґрунтується на взаємодії і конкуренції політичних партій та громадсько-політичних організацій. Політичний плюралізм заперечує диктат однієї ідеології, натомість він утверджує можливість дотримуватися, висловлюватися та відстоювати різні політичні погляди. Плюралізм в художній творчості – методологічний принцип, що передбачає самостійне існування багатьох окремих культур, їх неповторність і самобутність, а відтак – можливість їх наукового дослідження та інтерпретування.

Багатопартійність (багатопартійна система) – політична система, за якої існують і ведуть боротьбу за владу багато партій, які виражають інтереси різних прошарків суспільства.

Суверенітет – повна незалежність держави від інших держав у її внутрішній і зовнішній політиці.

Ринкові відносини – відносини, засновані на свободі господарської діяльності й продажу товарів.

Референдум – спосіб ухвалення законів або важливих рішень загальнодержавного чи місцевого значення шляхом голосування населення.

Президент – голова держави в країнах з республіканською або змішаною формою правління.

Тема 31. Становлення України як незалежної держави

Початок державотворчих процесів. Заснування Збройних Сил України. Дострокові вибори до Верховної Ради та вибори Президента України 1994 р. Прийняття Конституції України 1996 р. та змін до неї. Прийняття державної символіки. Формування інституту громадянства. Приватизація засобів виробництва, лібералізація цін, грошова реформа, диференціація суспільства.

Інтегрування України у світове співтовариство. Програма «Східне партнерство» ЄС і Україна. Політико-партійне життя. Економічні реформи. «Помаранчева революція» 2004 р.

Дати:

6 грудня 1991 р. – започаткування Збройних Сил України;

липень 1994 р. – обрання Л. Кучми Президентом України;

1995 р. – обрання України членом Ради Європи (РЄ);

28 червня 1996 р. – ухвалення Конституції України;

вересень 1996 р. – запровадження національної грошової одиниці – гривні;

жовтень-грудня 2004 р. – «Помаранчева революція», обрання Президентом України В. Ющенка.

Персоналії: Л. Кучма, В. Ющенко, Л. Гузар, Л. Каденюк.

Поняття та терміни: «корупція», «олігарх», «поліконфесійність», «Помаранчева революція», «роздержавлення», «приватизація», «громадянське суспільство», «правова держава», «європейська інтеграція».

Корупція – злочинне використання державними чиновниками та іншими посадовими особами своїх формальних прав із метою особистого збагачення.

Олігарх (олігархат) – представник великого капіталу з надмірним впливом у медіа та владі, що становить значну загрозу для стабільності та успіху держави.

Приватизація – продаж або передача приватним власникам державної власності.

Роздержавлення (роздержавлення економіки) – позбавлення держави функцій прямого господарського управління, тобто відповідні повноваження передаються підприємствам. Здійснюється через лібералізацію господарської діяльності та приватизацію власності.

Поліконфесійна держава (поліконфесійність) – держава, громадяни якої належать до різних релігійних спільнот (конфесій). У світській демократичній державі конституція і закони гарантують свободу віросповідань, проголошують відокремлення держави від церкви.

«Помаранчева революція» – кампанія протестів, мітингів, пікетів, страйків та інших актів громадянської непокори в Україні, організована і проведена прихильниками Віктора Ющенка, основного кандидата від опозиції на президентських виборах у листопаді — грудні 2004 року, після оголошення Центральною виборчою комісією попередніх результатів, згідно з якими нібито переміг його суперник — Віктор Янукович. Акція почалася 22 листопада 2004 року як реакція на масові фальсифікації, що вплинули на результат виборів.

Громадянське суспільство – це сукупність недержавних організацій, які представляють волю та інтереси громадян. Це такий соціальний простір, де люди взаємопов'язані і взаємодіють між собою як незалежні одне від одного та від держави індивіди і який має забезпечити в різних суспільних сферах умови для самореалізації окремих людей та колективів. Інститутами громадянського суспільства є: територіальні громади, заклади освіти, політичні партії, незалежні ЗМІ, наукові, професійні та інші об'єднання, асоціації, організації, які забезпечують економічні, професійні, культурні, політичні та інші інтереси й потреби різних соціальних верств, груп та окремих індивідів.

Правова держава – держава, ознаками якої є контроль народу над владою, панування права в усіх сферах державного життя, реалізація конституційних прав і свобод громадян, висока правова культура населення й ефективна правоохоронна система.

Європейська інтеграція – це процес політичної, юридичної, економічної (а в деяких випадках – соціальної та культурної) інтеграції європейських держав. Європейська інтеграція – складний та суперечливий соціально-економічний процес налагодження тісної співпраці європейських держав. Є одним із проявів провідної тенденції сучасного історичного розвитку – посилення всебічної взаємозалежності держав, передусім в економічній сфері, та подальшого зближення цивілізаційно споріднених національних спільнот.

Європейська інтеграція України – один із пріоритетних напрямків міжнародної політики України, який передбачає налагодження партнерства і співпраці між Україною та Європейським Союзом та досягнення політичної асоціації та економічної інтеграції. Важливим кроком європейської інтеграції України стала підписана у 2014 р. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Угода передбачає поступове зближення між Україною та ЄС на основі спільних цінностей, поглиблення економічних та торговельних відносин, зокрема шляхом створення зони вільної торгівлі, посилення співпраці у сфері юстиції, свободи і безпеки. Закріплюються основні принципи, які лежатимуть в основі асоціації, передусім забезпечення прав людини та основоположних свобод, повага до принципу верховенства права, дотримання принципів суверенітету і територіальної цілісності, непорушності кордонів і незалежності. Підкреслюється, що подальші відносини між Україною та ЄС базуватимуться також на принципах вільної ринкової економіки, верховенства права, ефективному урядуванні.

Тема 32. Творення нової України

«Газові» та «торгівельні війни» з Росією. «Євромайдан» і «Революція Гідності» 2014-15 рр. Агресія Росії проти України. Анексія Криму. Війна на сході України. Антитерористична операція. Президентські вибори 2014 р. Угода про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС). Культурний розвиток України в умовах глобалізованого світу. Президентські і парламентські вибори 2019 рр. Україна – суверенна

європейська держава.

Дати:

2008 р. – вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ);

січень 2010 р. – обрання Президентом України В. Януковича;

листопад 2013 – лютий 2014 рр. – «Революція гідності», повалення авторитарного режиму;

червень 2014 р. – обрання П. Порошенка Президентом України;

2014 р. – підписання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС);

вересень 2014 р., лютий 2015 р. – Мінські домовленості;

травень 2019 р. – обрання В. Зеленського Президентом України.

Персоналії: В. Янукович, П. Порошенко, В. Зеленський.

Поняття та терміни: «Євромайдан», «Революція Гідності», «Небесна сотня», «сепаратизм», «антитерористична операція» (АТО), «Операція об'єднаних сил (ООС)» «анексія», «тимчасово окупована територія», «кіборг», «волонтерський рух», «люстрація», «безвізовий режим», «екуменізм».

«Євромайдан» – національно-патріотичні протестні акції в Україні у листопаді – грудні 2013 р. проти корупції, свавілля правоохоронних органів та сил спецпризначення, а також на підтримку європейського вектора зовнішньої політики України. Один із етапів Революції Гідності, назву якого часто вживають як синонім усіх протестних акцій листопада 2013 – лютого 2014 р.

Революція Гідності – політичні та суспільні зміни в Україні з 21 листопада 2013 до лютого 2014 року, викликані спротивом проти відходу політичного керівництва країни від законодавчо закріпленого курсу на Європейську інтеграцію та подальшою протидією цьому курсу. Одними з головних причин протестів стали надмірна концентрація влади в руках керівної політичної сили Партії регіонів, Президента України Віктора Януковича, та його найближчого оточення («сім'ї») та небажання народу України миритись з втратою фактичного державного суверенітету через обрану урядом політику євразійської інтеграції з Російською Федерацією.

«Небесна сотня» – прийнята в Україні збірна назва загиблих протестувальників, які брали активну участь у подіях Революції Гідності у грудні 2013 – лютому 2014 року.

Сепаратизм (від лат. *separatus* — відокремлення) – політика і практика відокремлення, відділення частини території держави з метою створення суверенної держави, дезінтеграцію країни, переходу до складу іншої держави чи набуття статусу дуже широкої автономії.

Антитерористична операція (АТО) – комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення злочинних діянь, здійснюваних з терористичною метою, звільнення заручників, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичного акту чи іншого злочину, здійснюваного з терористичною метою. В Україні режим АТО проголошено навесні 2014 р. для протидії діяльності незаконних російських та проросійських збройних формувань у війні на сході України. Згідно з заявами української влади, для відсічі російській агресії був обраний саме правовий режим антитерористичної операції через термінову потребу провести вибори президента і парламенту. Вибори були б неможливі в умовах введення воєнного стану. Операція тривала з 14 квітня 2014 року до 30 квітня 2018. Після АТО на сході України була введена операція Об'єднаних сил (ООС).

Операція Об'єднаних сил (ООС) – комплекс військових і спеціальних організаційно-правових заходів українських силових структур, спрямований на протидію діяльності незаконних російських та проросійських збройних формувань у війні на сході України. В Україні режим ООС діє від 30 квітня 2018 р. Операція Об'єднаних сил змінила формат Антитерористичної операції (АТО) з введенням воєнного або надзвичайного стану, переданням управління від СБУ, яка формально керувала АТО, до Об'єднаного оперативного штабу ЗСУ.

Анексія – це насильницьке приєднання державою всієї або частини території іншої держави в односторонньому порядку. За міжнародним правом анексія – один з видів агресії і спричиняє

міжнародно-правову відповідальність. Анексію слід відрізнити від окупації, яка сама по собі не призводить до зміни юридичної належності території.

Тимчасово окупована територія – частина території України, яка контролюється Російською Федерацією внаслідок анексії Криму, а також війни на сході України.

«Кіборг» – (скорочення від «кібернетичний організм») – це вигадана письменниками – фантастами істота, напівлюдина – напівмашина, яка не відчуває страху, зайвих емоцій, а просто до кінця виконує поставлене завдання). «Кіборгами» під час проведення АТО у 2014 – 2015 рр. назвали солдатів 93-ї окремої механізованої бригади у складі 6-го армійського корпусу Збройних сил та бійців Добровольчого корпусу, створеного на основі «Правого сектора», які утримували Донецький аеропорт.

Волонтерський рух – добровільна безкорисна суспільно корисна діяльність. Може здійснюватись і окремими людьми, і організаціями.

Люстрація – процес очищення влади від конкретних організацій та осіб, причетних до злочинів проти народу, заборона діячам високого рангу, які скомпрометували себе, впродовж певного часу або пожиттєво працювати на державній службі.

Безвізовий режим – статус, що дозволяє громадянам України вільно перетинати міждержавні кордони країн Європейського Союзу без попереднього звернення до посольства для отримання дозволу, починаючи з 11 червня 2017 року.

Екуменізм – ідеологія та рух за співпрацю та взаєморозуміння між християнами різних конфесій. Екуменічний рух ставить перед собою завдання: краще пізнати всі Церкви і їхнє вчення, звертаючи увагу на об'єднувальні елементи; утворити основу спільного практичного діяння, прямуючи до єдності, яку проповідував Христос. Також екуменізм виступає за посилення впливу релігії й вироблення загально християнської соціальної програми, придатної для віруючих, які проживають у країнах з різними соціальними системами.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Підручники

1. Гісем О. В. Історія України : підруч. для 7 класу загальноосвіт. навч. закладів / О. В. Гісем, О. О. Мартинюк. Х. : Вид-во «Ранок», 2015. 240 с.
URL: https://www.ranok.com.ua/resources/files/pdf/Uchebnik_IU_7kl.pdf
2. Власов В. С. Історія України: підруч. для 7 класу загальноосвіт. навч. закладів / В. С. Власов. Київ: Генеза, 2015. 192 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/645-storya-ukrayini-vlasov-7-klas.html>
3. Гісем О. В. Історія України : підруч. для 8 класу загальноосвіт. навч. закладів / О. В. Гісем, О. О. Мартинюк. Х.: Вид-во «Ранок», 2016. 272 с.
URL: https://www.ranok.com.ua/resources/IstYkr_Gisem_8kl.pdf
4. Бурнейко І. О., Наумчук О. В., Крижановська М. Є., Штанько О. Ф. Історія України: підруч. для 8 класу загальноосвіт. навч. закладів. – Тернопіль: Астон, 2016. 296 с.
URL: http://aston.te.ua/userfiles/pdf/history/istoria_ukrainu_8_klas_byrneuko_sayt_bw.pdf
5. Власов В. С. Історія України: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / В. С. Власов. Київ: Генеза, 2016. 256 с.
URL: <https://pidruchnyk.com.ua/807-istoriya-ukrainy-8-klas-vlasov-2016.html>
6. Турченко Ф.Г. Історія України: Підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. К.: Генеза, 2011. 352 с.
7. Гісем О. В. Історія України : підруч. для 9 класу загальноосвіт. навч. закладів / О. В. Гісем, О. О. Мартинюк. Харків: Вид-во «Ранок», 2017. 288 с.
URL: https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqBM0APKTEVfYjFoSVVSanM/view?usp=drive_open
8. Власов В. С. Історія України: підруч. для 9 класу загальноосвіт. навч. закладів. Київ: Літера ЛТД, 2017. 301 с.

URL: https://issuu.com/portfel_schoolbooks/docs/9_klas_istorija_ukrajini_vlasov_201

9. Бурнейко І. О., Хлібовська Г. М., Крижановська М. Є., Наумчук О. В. Історія України: підруч. для 9 класу загальноосвіт. навч. закладів. Тернопіль: Астон, 2017. 296 с.

URL: <https://drive.google.com/file/d/0B0kHwwQLtSb5T3BKNHJiNm1YRHM/view>

10. Ресент О.П., Малій О.В. Історія України: Підруч. для 10 класу загальноосвіт. навч. закл. К.: Генеза, 2010. 240 с.

11. Турченко Ф.Г. Новітня історія України. Частина перша. 1914 – 1939. Підруч. для 10-го класу загальноосвіт. навч. закл. К.: Генеза, 2003. 352 с.

12. Турченко Ф.Г. Новітня історія України (1939 – початок ХХІ ст.): Підручник для 11-го кл. серед. загальноосвіт. навч. закл. 5-те вид., доопрац. й допов. К.: Генеза, 2006. 384 с.

Посібники

1. Власов В. Історія України: типові тестові завдання. ЗНО 2014. К.: Літера ЛТД, 2014. 128 с.

2. Власов В., Кульчицький С., Панарін О. Історія України. Комплексне видання. ЗНО 2020. К.: Літера ЛТД, 2019. 416 с.

3. Гісем О. В. Історія України. Довідник + тести: повний повторювальний курс, підготовка до ЗНО та ДПА. Кам'янець-Подільський: Абетка: Сисин О. В., 2019. 635 с.

4. Гісем О.В. Історія України. Збірник типових тестових завдань: навч. посіб. К.: Український центр підготовки абітурієнтів, 2013. 208 с.

5. Гісем О.В., Мартинюк О.О. Історія України. 10-11 класи: Наочний довідник. К., Х.: Веста, 2007. 152 с.

6. Земерова Т. Історія України: Посібник-репетитор для підготовки до ЗНО. Тернопіль: Підручники і посібники, 2013. 560 с.

7. Земерова Т. Історія України. Довідник для підготовки до ЗНО. Тернопіль: Підручники і посібники, 2016. 367 с.

8. Історія України: комплексний довідник / Воропаєва В.В., Губіна С.Л., Земерова Т.Ю., Коніщева С.Є. Харків, 2013. 488 с.

9. Історія України Типові тестові завдання до ЗНО – 2021 / Власов В. С., Панарін О. Є. Київ: «Літера ЛТД», 2020. 128 ст.

10. Кульчицький С.В., Мицик Ю.А., Власов В.С. Історія України: Довідник для абітурієнтів та школярів загальноосвітніх закладів. К.: Літера ЛТД, 2017. 544 с.

11. Мартинюк О.О. Повний курс історії України в тестах. Харків: Вид-во «Ранок», 2020. 464 с.

12. Панчук І. Історія України. Комплексна підготовка до ЗНО 2014. Тернопіль: Підручники і посібники, 2013. 464 с.

13. Пометун О.І., Власов В.С., Фрейман Г.О. Історія України: збірник тестових завдань для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. К.: Генеза, 2010. 127 с.

14. Островський В.В. Готуємося до зовнішнього незалежного оцінювання: збірник тестових завдань з історії України. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 424 с.

Атласи

1. Атлас з історії України: 7 клас / Упорядники: Д. В. Ісаєв, О. І. Гісем, О. О. Мартинюк. Київ: Інститут передових технологій, 2003. 16 с.

2. Атлас з історії України XVI-XVIII ст.: 8 клас / Упорядники: Д. В. Ісаєв, О. І. Гісем, О. О. Мартинюк. Київ: Інститут передових технологій, 2004. 16 с.

3. Атлас з історії України друга пол. XVIII - початок ХХ ст.: 9 клас / Упорядники: Д. В. Ісаєв, О. І. Гісем, О. О. Мартинюк. Київ: Інститут передових технологій, 2005. 20 с.

4. Атлас з історії України 1914-1939 рр.: 10 клас / Упорядники: О. І. Гісем, Д. В. Ісаєв, О. О. Мартинюк. Київ: Інститут передових технологій, 2006. 16 с.

5. Атлас з історії України 1939-2005 рр.: 11 клас / Упорядники: О. І. Гісем, Д. В. Ісаєв, О. О. Мартинюк. Київ: Інститут передових технологій, 2006. 16 с.

Інформаційні ресурси

1. Наукова бібліотека НУВГП – м. Рівне, вул О. Новака, 75, т. 22-25-39;
2. Обласна наукова бібліотека – м. Рівне, м-н Короленка, 6, т. 22-70-63;

3. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України – <http://mon.gov.ua/>;
4. Український центр оцінювання якості освіти – м. Київ, вул. Чорновола, 24, т.8-800-502-43-30; офіційний сайт УЦОЯО – <http://testportal.gov.ua/>;
5. Львівський регіональний центр оцінювання якості освіти – м. Львів, вул. Шевченка, 116, корп. 2, т. (032)242-26-60, (067)673-49-81; офіційний сайт ЛРЦОЯО – www.lvtest.org.ua/;
6. Харківський регіональний центр оцінювання якості освіти – т. (097) 832-34-96, (057)705-07-37; офіційний сайт ХРЦОЯО – www.zno-kharkiv.org.ua/;
7. <http://www.vstup.info/> – всі університети і спеціальності;
8. <http://osvita.ua/test/> – розділ Освіта. ЮА, присвячений новинам про ЗНО;
9. <http://zno.ua/> – курси, новини, події для абітурієнтів та їх батьків, безкоштовні файли та тести;
10. <http://www.parta.com.ua/ukr/> – великий інформаційний сайт про ВНЗ, ЗНО, курси;
11. <http://vneshkoly.com.ua/> – інформаційний портал про ЗНО, вступну кампанію, ВНЗ та школи.

Онлайн-курси з для підготовки до ДПА та ЗНО з історії України

1. Prometheus – https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:ZNO+HISTORY101+2017_T1/about
2. iLearn – <https://ilearn.org.ua/>
3. EdEra – <https://znohistory.ed-era.com/>
4. Be smart – <https://course.besmart.study/podgotovka-k-zno-po-istorii-ukrainyi/>
5. ZNOUA – <https://zno.ua/kursy-online.html>
6. Знання Онлайн – <https://znaniya.znonline.org/>
7. БЕЗ ОЦІНОК – <http://bez-ocinok.com/index.html>
8. Онлайн підготовка до ЗНО з Історії України – <https://istzno.dp.ua/>

Тести ЗНО онлайн з історії України

1. ЗНО-ОНЛАЙН – <https://zno.osvita.ua/ukraine-history/>
2. Test ZNO – <http://testzno.com.ua/>
3. ZNO club – <https://znoclub.com/online-testi-zno.html?login=true>
4. Сайт з онлайн-тестами минулих років ЗНО – <http://zno-ua.net>
6. Пробні та реальні ЗНО, посортовані за роками – <http://zno.osvita.ua/ukrainian/>
7. Онлайн-тести з різних предметів – <http://ukrainetest.com.ua/>
8. Сайт, де є матеріали для підготовки, підручники та тести – <https://www.phoenicis.com.ua>